

TISKOVÉ A DISTRIBUČNÍ CENTRUM



Váš průvodce
na skautské stezce

Vážení čtenáři,

edice Vůdcovská zkouška vám opět přináší 14 příruček, které se zabývají jednotlivými obory vůdcovské zkoušky. Díky velkému zájmu vám můžeme v krátké době nabídnout 2. opravené a doplněné vydání textů pro přípravu k vůdcovské zkoušce. Přesto, že budou vydávány na přeskáčku, jejich číslování odpovídá číslování oborů v Řádu pro vzdělávání činovnic a činovníků Junáka.

Na celé řadě se podílí několik autorů a mnohdy se stává, že i jeden obor píše více autorů. Tato různorodost se zákonitě projevuje. Každý z nich musel splnit určité podmínky (např. dělit svá skripta do kapitol podle bodů v Řádu), ale jinak jsme autorům ponechali - především co se stylu psaní týká - volnou ruku. Proto má každý díl svou tvář.

Z edice trochu vybočují dvě publikace - Historie skautingu, které jsme, přestože je jen jednou ze součástí bodu 1, věnovali také samotnou příručku. Druhou specifickou publikací je díl Vůdcovská zkouška - přehled témat. Stručně se věnuje každému z bodů VZ - i písemné práci a mluvenému projevu, které samostatné příručky nemají. Obsahuje předpokládaný rozsah každého bodu. Tento díl je určen nejen zkoušeným, ale především zkoušejícím.

Věříme, že se vám i díky těmto skriptům podaří na vůdcovskou zkoušku kvalitně připravit.

TDC

Text je doprovázen výňatky z knih Miloše Zapletala „Špalíček her“ a „Velká kniha deskových her“, které pro doplnění a oživení učebních textů vybral vydavatel.

Text je doporučen Odbory pro výchovu činovnic a činovníků ÚRJ.

© Daniel Vychodil

© Junák - svaz skautů a skautek ČR

Tiskové a distribuční centrum, 2001

Tato publikace byla vydána za podpory MŠMT ČR

ISBN 80-86109-68-2

Metodika

EDICE VŮDCOVSKÁ ZKOUŠKA

Praha 2001

Obsah

A. Výchozí myšlenky	7
B. Metodika přípravy programu	12
C. Metodika - jednotlivá témata k vůdcovským zkouškám	23
1. Metodika používání skautského slibu a zákona	25
2. Metodika výchovného využití tradice, státní a skautské symboliky, kroje	38
3. Roční program oddílu. Využití stezky jako osnovy programu. Motivace celoroční činnosti oddílu	43
4. Stezka - jak naučit a jak vyzkoušet. Motivace - proč chci, aby uměli to či ono	48
5. Literatura a práce s ní (sebevzdělání, výchova ke čtenářství). Oddílová knihovna, její využívání	51
6. Hry, zásady přípravy a vedení her. Typy her a jejich výchovný účinek. Etapové hry - výhody a rizika	55
7. Rukodělné práce, zručnost, tvořivost. Metodika nácviku jednotlivých dovedostí. Práce s nástroji	61
8. Odborky, zájmová činnost. Zařazení odborek do programu oddílu	65
9. Výchova prožitkem, využití dobrodružství a romantiky	68
10. Výchovné použití odměny a trestu	72
Literatura	77

*Tento nápis je vyryt na hrobce jednoho biskupa
(1100 n.l.) v kryptě Westminsterského opatství:*

*„Když jsem byl mladý a svobodný a má fantazie neznala
žádné hranice, snil jsem, že změním svět. Jak jsem stárnul
a moudřel, zjišťoval jsem, že se svět nezmění, a tak jsem svůj
záměr trochu omezil a rozhodl se změnit jen svou zemi.*

Ale, jak se zdálo, nedala se změnit ani ta.

*Když jsem dospěl ke sklonku svého života, podnikl jsem
poslední zoufalý pokus a rozhodl se změnit alespoň svou
rodinu, své nejbližší, ale ani to se mi bohužel nepodařilo.*

*A teprve nyní jsem si na smrtelném loži uvědomil, že
kdybych nejdříve změnil sám sebe, šel bych příkladem své
rodině, která by se také změnila.*

*Díky pomoci a povzbuzení své rodiny bych dokázal
zlepšit svou zemi a – kdoví – možná bych dokázal
změnit i celý svět.“*

Autor neznámý

A. Výchozí myšlenky

Milý bráško, milá sestřičko. Stojíš před náročným úkolem. Připravuješ se na vůdcovskou zkoušku, která má být prubířským kamenem Tvé schopnosti vést oddíl. V myšlenkových základech skautingu se zabýváme cílem našeho výchovného snažení. V metodice si budeme povídat o tom, **jak postupovat**, abychom se mohli k vytyčeným cílům přibližovat. Jak to udělat, aby byl program zajímavý, lákavý a zábavný a zároveň aby někam směřoval, v něco vyústil. Některé části našeho povídání se budou prolínat s tématem vedení oddílů či pedagogika.

Otevírá se tedy před námi cesta. Nabízí se nám možnost podílet se na růstu všech složek osobností našich svěřenců a zároveň osobnosti naší. My budeme ti, kdo se pokusí ze všech svých sil provázet na cestě dětstvím a dospíváním několik lidských mláděť. Budeme pracovat pro ně, oni nám budou zrcadlem. Budou nás nutit neustále přemýšlet nad sebou jako dobrým i špatným příkladem, nad způsobem, jak s nimi komunikujeme, jak se nám daří zapalovat je pro skautské ideály, podněcovat je k samostatné a odpovědné práci. Na této cestě bude je i nás potkávat řada překážek. Ani jedna z nich nebude zbytečná. Všechny v sobě budou ukrývat poselství - důležité pro nás i naše mladší kamarády.

Chceme tedy vést oddíl. Jako svůj hlavní úkol chápeme úsilí směřovat svěřené děti na cestu Dobra. Cesta dobrého žití je v našem hnutí naznačena deseti skautskými zákony. Záměrně používám slovo **naznačena**. Pokud někomu něco naznačím, dávám mu možnost samostatně přemýšlet a docházet k vlastním závěrům. Povrchní vůdce se spokojí s tím, že přiměje členy oddílu, aby skautské zákony znali. To nestačí. Je třeba, abychom jimi **žili**. Vnímali jako výzvu k nekonečné práci na sobě, která v každém věku **vypadá jinak**. Žít podle nějakého ideálu znamená především vnitřní přijetí onoho ideálu za svůj. Pokud sami vnímáme hodnoty vyjádřené sk. zákony za své a hledáme neustále možnosti jejich naplňování, můžeme předstoupit před děti s vědomím, že jeden ze základních výchovných prostředků - výchova příkladem - nám bude vydatně pomáhat a provázet nás na cestě. Vedení dětí znamená především práci na sobě. Je-li vytrvalá, přináší dřív nebo později své ovoce. Nemohu být pouhým ukazatelem u cesty. **Musím sám jít.**

Při vedení oddílu se nemohu soustředit pouze na svoji cestu a svůj růst. Nemohu se však na druhou stranu zaměřit jen na práci pro druhé, aniž bych sám čerpal a pracoval na sobě. Pro dobrou práci s mládeží je třeba vyváženosti.

Na začátku našeho putování nástrahami skautské metodiky se zastavíme u několika výchozích myšlenek, které se nás budou snažit přesvědčit o své důležitosti. Přezkoumejme tedy pozorně jejich poselství a teprve pak se pustíme do jednotlivých podotázek vůdcovské zkoušky.

1. Skautská výchovná metoda

Skautská výchovná metoda vede mladého člověka na cestě osobního růstu, je soustavou výchovy a sebevýchovy vedoucí k upevňování charakteru, vytváření hodnotového systému, rozvoji dovedností a znalostí.

Skautskou výchovnou metodu tvoří systém vzájemně provázaných prvků, kterými jsou:

- skautský slib a zákon jako vyjádření životního stylu a hodnotového systému
- učení se prostřednictvím praktických činností a her
- týmová práce v malých skupinách (obvykle družinách) rozvíjející spolupráci, vůdčí schopnosti a odpovědnost za druhé
- zájem a spoluúčast každého mladého člověka na jeho osobním rozvoji
- symbolický rámec nabízející pro určitou věkovou skupinu výchovnou motivaci a inspiraci
- pobyt a činnost v přírodě, její poznávání a ochrana
- podpora mladých lidí dospělými a vzájemná spolupráce
- služba společnosti
- postupné stimulující programy
- využívání skautské symboliky a výchovného prostředí

2. Cíle a prostředky

„Pro toho, kdo neví, kam pluje, je každý vítr špatný.“

Seneca

Pokud si prostudujeme stanovy Junáka - hlavu II, kde se píše o poslání naší organizace, zjistíme, že zde uvedené cíle jsou pro konkrétní výchovnou činnost příliš obecné, např. podporovat mravní rozvoj osobnosti, a bude tedy třeba je konkretizovat. Stejně tak metody skautské výchovy uvedené v hlavě III. Pro názornost si uvedeme několik příkladů konkrétnějších cílů a metod vedoucích k jejich naplňování:

1. **Cíl:** pokusit se docílit toho, aby nám svěřené děti přijaly za své hodnoty vyjadřované skautskými zákony a slibem a aby podle nich chtěly žít. **Prostředek:** důkladná a pravidelná, přímá i nenápadná, teoretická i praktická práce se skautskými zákony a slibem (viz kapitola Výchova v duchu skautských ideálů)
2. **Cíl:** tělesná zdatnost. **Prostředek:** častý pohyb, sportovní hry, soutěže, pochody, pravidelné cvičení...
3. **Cíl:** vztah k vlasti. **Prostředek:** seznamování s historickými událostmi, návštěva historických míst, beseda s pamětníky, četba...
4. **Cíl:** vztah k přírodě její ochrana. **Prostředek:** častý pobyt v přírodě, pozorování, naslouchání, stopování zvěře, zkoumání čistoty potoka, ekobrigády...
5. **Cíl:** sebeovládání, sebezpřekonání. **Prostředek:** zkoušky mlčení, hladu, osamělosti, schopnosti se na čas něčeho vzdát (pohodlí, sladkostí, televize...)

Tak bychom mohli uvádět řadu dalších dílčích cílů skautské výchovy (pořádnost, dochvilnost, úcta k starším atd.)

Když se podíváme na spoustu cílů a nekonečnou řadu nejrůznějších prostředků, které více či méně mohou vést k jejich naplňování, je jasné, že pro dobrou výchovnou práci musíme:

- **vybírat a řadit do určitého časového horizontu - tedy plánovat** (viz kapitola plánování)
- **dávat pozor na záměnu prostředku a cíle**

2.1. Nebezpečí záměny prostředku a cíle

Toto nebezpečí si přiblížíme na příkladu organizování her. Hru vnímáme jako jeden ze základních výchovných prostředků. Do programu ji tedy neřadíme pro hru samotnou či proto, abychom si mohli sami zahrát a vydovádt se, nýbrž proto, že jejím prostřednictvím sledujeme určitý záměr. Poskytne nám tedy mimo jiné vynikající příležitost pro pozorování „našich“ dětí. Ukáže nám, jak se chovají v různých neobvyklých situacích. Učí, vede k rozvoji vztahů, nejrůznějších vlastností a dovedností...Hra je pro nás **výchovným prostředkem**. Pokud přemýšlíme nad tím, co sledujeme hrou, kterou chceme zařadit do programu, potom postupujeme správně a nezaměňujeme prostředek za cíl.

Při výchovné práci budeme narážet na to, že se řada velkých cílů musí nutně rozdrobit na cíle dílčí, které jsou vlastně vzhledem k cíli hlavnímu jen prostředkem. Jak tedy poznáme ono výše uvedené nebezpečí záměny?

Dopouštíme se jí, když nejprve zařadíme do programu určité činnosti a teprve potom přemýšlíme, jaký mají cíl. V horším případě nad tím nepřemýšlíme vůbec. Když při plánování činnosti nevěnujeme dostatek pozornosti a myšlenek práci na zlepšování charakterů dětí. Nebo pokud se zaměřujeme pouze na úzký druh činností (např. které nás baví a ovládáme je) a z dlouhodobějšího hlediska některé prvky činnosti zcela vynecháváme (měřítkem budiž stezka).

2.2. Cíle

Pro naši výchovnou činnost bude důležité umět si stanovit cíl a potom prostředek, jak se k vytčenému cíli přiblížit. V tom spočívá celé tajemství metodiky. **V hledání způsobů, jak postupovat, abychom se přiblížili k vytčenému cíli.** Slovo přiblížili je velmi důležité při jakékoliv výchovné práci. Cíle (ideálního stavu) nemůžeme dosáhnout měreno absolutními měřítky nikdy. Můžeme se k němu jen přiblížovat či se od něj vzdalovat.

2.2.1. Typy cílů

Při výchovné činnosti se setkáme s dvěma typy cílů:

- **Cíle měřitelné zvenčí:** postavený stan, docházka, bodování, zkontrolování zadaného úkolu, naučená morzeovka či znění zákonů, výsledek závodu...
- **Cíle měřitelné zevnitř:** vnitřní závazek, předsevzetí, které si člověk sám dobrovolně uloží (zpravidla na základě určité pohnutky vyvolané situací, výzvou či jiným motivačním stimulem). Skaut si tak např. vezme do hlavy, že se bude každé ráno otužovat – celý sprchovat studenou vodou. Nikdo mu to nepřikazuje, nikdo ho nekontroluje. Měřítkem úspěchu je vnitřní pocit uspokojení či neuspokojení nad splněným úkolem (či selháním), kontrolou svědomí.

Situace, kdy si mladý člověk stanovuje určité vnitřní cíle, chce sobě (a třeba i ostatním) něco dokázat, je pro vychovatele velmi důležitá a měl by se s ní učit pracovat, navozovat ji a dále rozvíjet. Jak? **Nabídkou přiměřených překážek a motivací k jejich překonávání.** Zde se dostáváme k velmi důležitému rysu skautské výchovy - rozvoji individuality.

Při stanovování překážek bude třeba přihlížet k individualitě jednotlivých dětí, měřítkem úspěchu je pokrok a osobnostní růst jednotlivce. Poměrování s ostatními by **nemělo tedy být jediným a hlavním hlediskem.** Zatímco dobrý výsledek při porovnání s ostatními děti ocení sami - je na první pohled viditelný, úspěchů při překonávání sebe sama si musí všimnout vůdce (nutnost vedení poznámek, postřehů), aby mohl chválit a tím podněcovat k další snaze.

Vydatným pomocníkem nám bude svědomí, které je třeba kultivovat. Dostatkem prostoru k zamyšlení, osobnímu rozhovoru. K tomu potřebujeme čas a klid, vhodně volené otázky či příběhy. Je nutno všimnout si projevů dětí a pak rozebírat různé situace, které průběžně vznikají. Děti se postupně učí vnímat, že na „vnitřek“ člověka klademe mnohem větší důraz než na vnější projevy: úspěchy, vzhled, vybavení...

2.2.2. Postup při stanovování výchovných cílů (ať již vnitřních, či vnějších)

Hlavní hledisko - **měřitelnost.**

Příklad

- a) Cíl: učit děti žít podle skautských zásad (příliš široký a abstraktní, neměřitelný)
- b) Dílčí cíl: např. I. skautský zákon (konkrétní dílčí cíl)
- c) Měřitelnost splnění dílčího cíle:

má-li být cíl měřitelný, musíme si postup rozvrhnout do několika konkrétních kroků (a již jsme v metodice).

- seznámení se zněním zákona
- globální porozumění - přiblížíme význam zákona nejlépe pomocí nějakého příběhu
- podrobnější porozumění (pochopení) - porozumění se zpětnou vazbou - beseda, kdy např. klademe provokativní otázky a děti hledají samy odpovědi
- vyhlášení nějaké zkoušky, kdy děti mohou samy **na vlastní kůži** něco zažít: např. vyhlásíme tzv. Hůlku pravdomluvnosti. Každý si očistí klacík a pokud neporuší I. zákon, udělá si do klacíku každý večer po následující týden jeden zářez. Kontrolou je jeho svědomí.

Zatímco první tři body (seznámení, globální a podrobné porozumění) jsou z hlediska vůdce (rádce) relativně **měřitelné zvenčí**, je splnění čtvrtého kroku (zkouška založená na nekontrolovatelné poctivosti jednotlivců) **měřitelné pouze vnitřně**. Postupně tak děti učíme, že měřítkem úspěchu či neúspěchu není jen porovnání s ostatními, ale především **překonávání sebe sama, pěstování svědomí**. Při hodnocení takového úkolu bychom neměli porovnávat, kdo má více zářezů, nýbrž spíše ocenit ty, kteří si poctivě zářez neudělali, i když věděli, že je nemůže nikdo zkontrolovat.

3. Plány a skutečnost

„Co se má v budoucnu stát velkým, budí se z nepatrných počátků.“

Publius Syrus

Výchova není prvoplánovou záležitostí. Můžeme si stanovit krásné cíle, vymyslet rafinované metody, ale úspěch to **nezaručuje**. Cesty osobního růstu jsou nevyzpytatelné a často vedou různými oklikami. My jako vychovatelé se prostě musíme snažit postupovat **systematicky a vytrvale**, krůček po krůčku. Jak to dopadne, je kromě naší snahy v rukou vyšší moci a výsledkem mnoha dalších vlivů. Za klíčové body (míněno trochu zjednodušeně a zobecněně) celé naší výchovné činnosti můžeme chápat proces vytváření **zvyku** a tzv. **výchovnou konverzi**.

Během našeho výchovného působení se snažíme u dětí vytvořit určité **návyky**: aby neskákaly dospělému do řeči, aby nemluvíly sprostě, aby se určitým způsobem chovaly v přírodě atd. Snažíme se tedy modelovat chování dítěte postupným tlakem či inspirativními podněty tak, aby se u něj vytvořil určitý zvyk. Jsme-li důslední, můžeme mít výsledky.

Druhý proces, během kterého může dojít k výraznému pozitivnímu ovlivnění vývoje osobnosti člověka, se nazývá **výchovnou konverzí**, čili určitým obratem, který je tak zásadní, že postihuje hodnotový žebříček a celkové další životní zaměření. Přichází znenadání, nemůžeme ho naplánovat. Nemusí přijít vůbec, může se dostavit třeba až v pozdní dospělosti. Jedná se o obrat, kdy si člověk náhle uvědomí hlubší souvislosti bytí, jakoby procitne a vnímá svět z jiného úhlu. Jako by náhle zapůsobila jakási tajemná síla a vyhnula nás z dosavadní dráhy tvořené našimi zvyky. Stává se z nás vnitřně jiný člověk.

Vyvolání takové konverze není v našich rukou. Můžeme se však snažit vytvářet určité podmínky, aby na tápajícího a nejistého člověka mohla dosáhnout. Tím, že mu dopřejeme vnější ticho, aby mohl naslouchat vnitřnímu hlasu, tím že mu dáme možnost naslouchat moudrosti přírody, tím že provázíme jeho růst vigíliemi, meditacemi, modlitbou, pozorováním přírodních inspirativních ukazů, čtením inspirativních textů, osamělým putováním, prostě vším, kdy se na chvíli vytrhneme z tzv. reality všedního dne.

Pro zdárnou výchovnou činnost bychom měli obojí spojit. Usilovat o postupné vytváření **dobrých zvyků** a zároveň **dávat prostor působení vyšší dimenze**. Uvědomění, že výchova není pouze naší věcí, nás vede k pokoře.

Abychom mohli úspěšně výchovně působit, potřebujeme se učit uvažovat metodicky.

Dá se však říci, že metodika je do určité míry věcí názoru. Vnímejme tedy i tento text jako impuls k přemýšlení a hledání vlastní cesty, neboť co se daří jednomu oddílu, nemusí jinde zapůsobit a naopak. Nelze prohlásit nějaký postup za jediný správný. Na druhou stranu dávejme pozor, abychom neskouzli k dojmu, že metodika u vůdcovských zkoušek je „okecávání“ a člověk to nějak „zmákně“ bez přípravy.

Můžeme říci, že skautské hnutí má **skvělé cíle**, v praxi se však ne vždy daří tyto cíle naplňovat. Patrně to znamená, že pokulháváme v metodách, neumíme svěřené děti pro naše ideály **nadchnout**, nabízet jim takový program, aby je dlouhodobě zaujal, nebyl na jedné straně jenom zábavou bez hlubšího zacílení a v druhém extrému suché poučování typu obvyklé školní výuky.

B. Metodika přípravy programu

„Svět hledá lidi, kteří dovedou něco udělat, a ne lidi, kteří umí vysvětlovat, proč něco neudělali.“

Rowlandová

U každé organizované činnosti bychom měli určit **hlavního hybatele**: na družinovce asi rádce, na oddílovce jednou vůdce oddílu, jeho zástupce či některého z rádců. Tento hlavní hybatel je organizátorem akce: promyslí si předem, **co udělá sám, co zadá ostatním, které pomůcky budou k uskutečnění programu potřeba.**

Program připravujeme s předstihem, písemně - heslovitě, vyplatí se s odhadem času u jednotlivých činností.

1. Základní metodické pomůcky vůdce oddílu pro přípravu programu

1.1. Vůdcovský zápisník

- zápisník, v němž je mimo jiné určitý prostor věnovaný každému členu oddílu. Sem si poznamenáváme různé postřehy o projevech a chování jednotlivých dětí. Tyto poznámky nám umožní vidět dítě v širších souvislostech a pomohou nám při sestavování plánu činnosti. Při vedení takového vůdcovského zápisníku možná s údivem zjistíme, že o některých dětech toho víme poměrně hodně a o některých téměř nic, přestože už do oddílu chodí dlouho. Některé vidíme třeba příliš kladně, jiné příliš záporně.

Zjednodušeně řečeno: všímáme-li si u dítěte častého projevu určité negativní vlastnosti, můžeme do programu plánovitě zařazovat takové druhy činnosti a vytvářet takové situace, aby byl tento člen oddílu se svým nedostatkem konfrontován a mohl si ho uvědomit a případně se snažit o nápravu. Pokud vidíme, že někdo je neustále neúspěšný a prohrává v bodování, můžeme vystopovat, co se mu daří a zařadit z motivačních důvodů takové druhy činností, v nichž uspěje lépe.

Při pravidelném vedení vůdcovského zápisníku pracujeme systematicky s metodou poznávání druhých - **pozorováním**. Takové pozorování musí však být nenápadné a zápisník by se neměl dostat do rukou svěřenců.

Systematické a důkladné pozorování nelze provádět u celého oddílu najednou. Zaměříme se tedy určitý čas na jednotlivce či dvojici.

1.2. Zápisník her

Je-li hra jedním ze základních výchovných prostředků, neměla by být samoúčelná. Do zápisníku her si budeme průběžně poznamenávat úspěšné hry, které si můžeme rozdělit podle několika kritérií: množství hráčů (družina či oddíl), prostředí (klubovna, les, ulice...) a hlavně zaměření hry (běžecká, cvičicí paměť, cvičicí motorické schopnosti, logické myšlení atd. - viz kapitola o hrách).

1.3. Skautská literatura

Měli bychom vědět, kam se obrátit, když potřebujeme novou hru, postup při vázání časopisů, příběh pro vysvětlení zákona či informaci o různých akcích. Měli bychom mít k dispozici:

Encyklopedii her, jednotlivé svazky edice Skautské prameny, něco o zdravotvědě, Základy junáctví, Skautskou stezkou atd., měli bychom pravidelně sledovat časopis Skauting, jeho přílohu Junák hlásí a časopis té věkové kategorie, se kterou pracujeme.

2. Jednotlivec versus kolektiv

Hovoříme často o tom, že skautská výchova se zaměřuje na rozvoj osobnosti jednotlivce. Narozdíl od kolektivismu prosazovaném v dobách totality. Nad tímto problémem je třeba se zamyslet hlouběji.

Pod kolektivismem si můžeme představit působení zaměřené na ovlivnění mas. Je povrchní a snaží se působit převážně **zvnějšku**. Potrpí si na projevy, přehlídky, průvody, vnější efekty, člověk je chápán jako „kus v sérii“ Je lépe nevyčnít, nýbrž být poslušnou ovečkou ve svém stádu. U kolektivisticky pojatých organizací můžeme stěží hovořit o výchově individuality člověka. Samozřejmě k ní také dochází, ale nezáměrně, jakoby vedlejší produkt takové činnosti.

Skauting určitě nese určité prvky kolektivismu (stejně jako jakékoliv jiná organizovaná činnost). Nikoliv však jako cíl, nýbrž jako prostředek. Pokud takový skautský oddíl funguje dobře, měl by být prostoupen vztahy:

Přirozenými:

Na úrovni:

- jednotlivec x jednotlivec (dvojice - dva kamarádi)
- jednotlivec v rámci malé relativně uzavřené skupinky (družina)
- jednotlivec v rámci oddílu (či většího celku)

Výchovnými vztahy:

(minimálně zpočátku umělé, řízené ze strany vůdce určitým záměrem):

Na úrovni:

- vůdce (rádce...) x jednotlivý člen oddílu

- vůdce x rádce (vztah spolupracovníků, ale i „podřízeného a nadřízeného“)
- vůdce (rádce...) x oddíl (družina)
- družina (oddíl) x družina (oddíl)

V každém oddíle tedy vzniká spletenec nejrůznějších vztahů na nejrůznějších úrovních. Je dobré vědět, že se každý jednotlivec chová trochu jinak při interakci s vůdcem či rádcem, jako jedinec při osobním rozhovoru či jako člen družiny při mezidružinové hře. Toto zdánlivě samozřejmé uvědomění nám dává do rukou vynikající výchovnou pomůcku. Naučíme-li se takové vztahy vnímat a pravidelně pozorovat, můžeme je účinně využívat.

Pro zvládnutí určitých programových prvků bude dobré pracovat s jednotlivci (vůdce navštíví při noční hlídce člena oddílu, u kterého pozoruje určité problémy, které může prohodit mezi čtyřma očima pod hvězdou oblohou). U jiných témat pracujeme s dvojicemi (stavba podsadového stanu na táboře), jindy vystoupí vůdce před oddílem jako celkem - např. při nástupu (udělení pochvy), v jiné situaci pracujeme s družinami jako celky, někdy postavíme přípravu nováčka na slib na pomoci zkušenějšího kamaráda (nemusí to být vždy rádce) atd.

Je třeba se zamýšlet nad tím, za jakých vztahových okolností budeme řešit různé situace a zabývat se různými druhy programu. Výchovu individuální (např. osobní rozhovor, systematické pozorování jednotlivců, hledání metod zlepšování jejich nedostatků) bude provádět nejspíš **dospělý vůdce**, který je již vyzrálý a schopen určitého psychologického rozboru a nadhledu, zatímco nositelem výchovy kolektivní (s cílem vytvořit stmelený akceschopný tým) bude rádce družiny. Pro zdravý vývoj dětí potřebujeme obě roviny. Výchovu individuality jednotlivce, rozvoj jeho schopností, stimulace jeho vnitřních sil k určitému výkonu a zároveň vytváření schopnosti být součástí určitého společenství, umět vyjít s ostatními, znát svou roli ve skupině... Stručně řečeno nebýt (třeba vysoce výkonný) sobec zahleděný do sebe a nebýt mlčící většinou neschopnou „řídít svůj člun“.

3. Základní formy organizované činnosti z hlediska metodiky

Jedná se o jednotlivé formy společných aktivit ve vztahu k jejich účelu. Družinová schůzka je z hlediska metodiky prostředkem k tomu, abychom určitou skupinu dětí učili pravidlům spolužití, umožnili vytváření úzkých přátelských vazeb, poskytli prostor pro realizaci rádců i ostatních a pozvolna prostřednictvím výcviku rádců zasévat skautské hodnoty atd.

Vše, co z hlediska vůdce oddílu činíme, bychom měli poměřovat pravidlem **CO, PROČ, JAK, KDY**.

Co: nám ukáže cíl (např. hra Kimovka)

Proč: se nás ptá, z jakého důvodu jsme se rozhodli zařadit nějakou činnost (chceme, aby si družina procvičila paměť, jsme zvědaví, zda se potvrdí náš odhad paměti jednotlivých členů)

Jak: zkoumá způsob provedení našeho záměru a zařazení do programu vzhledem k ostatním činnostem

Kdy: časové zařazení a uspořádání záměru – plánování

Stejnými hledisky poměříme i jednotlivé typy našich aktivit:

- a) **Oddílová rada:** řídí činnost oddílu z hlediska CO, PROČ, JAK, KDY. Učí rádce, jak pracovat s družinami, připravuje program, plánuje, řeší organizační i výchovné záležitosti.
- b) **Družinová schůzka:** spolupráce převážně v rovině jednotlivců, princip přenesené odpovědnosti, rádce po přípravě na oddílové radě a domácí přípravě předstupuje před družinu, učí se a roste tím, že učí a vede. Jednotliví členové družiny mají lepší příležitost pro vytvoření blízkých kamarádských vztahů, větší prostor pro seberealizaci a samostatnost, než by měli v rámci oddílu, ve kterém by nefungoval družinový systém.
Družina je založena na přirozené potřebě dětí se sdružovat do part a společně zažívat různá dobrodružství. Každý její člen by měl mít své místo, svou úlohu, být drobnou a přispívat tak ke společnému dílu.
- c) **Družinová vycházka, výprava:** teoretické či praktické poznatky a dovednosti získané na družinovce si můžeme vyzkoušet v terénu (orientace, stopování atd.). Náročnější na odpovědnost a samostatnost rádců, stmelení členstva.
- d) **Oddílová schůzka:** spolupráce a soutěžení v rovině jednotlivců i družin, pro vůdce cenný zdroj informací o úspěšnosti práce rádce, stavu družiny atd. Motivace pro rádce i družiny – vědí, že se na oddílovce ukáže, jak kdo pracoval, prostor pro organizační záležitosti.
- e) **Oddílová výprava:** metodický význam podobný oddílovce, prostor pro sblížení členů různých družin
- f) **Stálý tábor:** nejlépe oddílový, vyvrcholení celoroční činnosti, prověření schopnosti členstva přežít delší pobyt v přírodě a postarat se o sebe, co nejvíc samostatnosti – stavba tábora, vaření, nákupy, zvládání obtížných situací... Snaha ukázat dětem jiný životní styl - materiálně nenáročný, ale pestrý (více být než mít).
- g) **Putovní tábor:** zvýšení fyzické odolnosti, seznámení z cizími kraji, vztah ke krajině, ekologická vnímavost...
- h) **Ostatní** - akce ekologické - vztah k životnímu prostředí
- akce sociálně prospěšné, humanitární - sociální vnímavost
- sportovní - tělesná zdatnost.
- kulturní

4. Obecné zásady přípravy programu

Vytvoření plánu činnosti (rámcově rok, podrobněji měsíc). Plán tvoříme na základě **analýzy stavu** oddílu. Dále viz kapitola o plánování.

Máme-li plán na měsíc, snadno rozvrhneme zamýšlené činnosti na jednotlivé schůzky.

Každá schůzka by měla mít své **hlavní téma**. Rádce či ten, kdo schůzku povede, by si měl promyslet: **co připraví sám, co zadá, jaké pomůcky budou potřeba.**

4.1. Řazení programu schůzky družinové

Potřebujeme naučit rádce, jak sestavovat program družinové schůzky. Nabídneme jim následující zjednodušenou kostru schůzky, na které si ukážeme základní pravidla sestavení programu družinovek:

a) schůzka klasická (výcviková, vícetématická)

- Schůzka začíná „rituálem“ - pokřikem, nástupem atd. (sdělení - teď začínáme, stmeluje, vytváří atmosféru)
- organizační záležitosti (nejbližší akce apod.)
- pohybová hra - rozproudí krev, děti se vybouří
- hlavní téma (všichni jsou čerství, relativně pozorní a schopní přijímat nové informace)
- hra (bylo-li hlavní téma u stolu, mohla by být hra pohybová a naopak)
- druhé téma (např. formou soutěže si zopakujeme, procvičíme to, co jsme se naučili minule)
- řádivá hra závěrem - odcházet s dobrou náladou - těším se na příště
- zopakování aktualit a věcí na příště
- zakončení rituálem, zhodnocením

b) schůzka speciální (zpravidla monotématická)

Jednou za čas je dobré zařadit schůzku s neobvyklým programem. Například vyrazíme zkoumat tajuplnosti historické části města, budeme se věnovat nějaké rukodělné činnosti, která zabere hodně času (svazování časopisů, zaváření map do igelitu), či sportovní program s cílem zjistit fyzickou členstva.

I v tomto případě je dobré se držet základního schématu (zahájení, zakončení + rozbor, dle charakteru činnosti proložit třeba několika krátkými pohybovými hrami, např. u dlouhé sedavé rukodělné práce)

U každé schůzky bychom si měli stanovit hlavní téma, které chceme splnit (např. naučit družinu stavět stan). Toto hlavní téma bychom měli zařadit raději do první části schůzky. Děti jsou ještě čerstvé a vyhneme se nebezpečí, že bychom to nestihli.

Dále bychom se měli formou soutěže vrátit k tématům probíraným dříve, a to nejen v rámci družiny, nýbrž i oddílů. Mezdružinové soutěže v disciplínách probíraných minulý měsíc zábavnou formou prověří práci rádců i členstva.

Teorii střídáme s praxí. Těžko si představit půlhodinovou přednášku o historii hnutí, na kterou navážeme výkladem zákonů.

Děti se vydrží plně soustředit na teoretické téma zpravidla jen několik minut. Pak potřebují změnu - vstup do povídání, hru - a potom se můžeme opět k tématu vrátit. Méně je někdy více.

Průběh „klasické“ schůzky můžeme z motivačních důvodů následovně zpestřit. Jednotlivé zdánlivě nesouvisející prvky programu (uzle, první pomoc, stavbu stanu, výklad 3. zákona propojíme do jednoho celku příběhem.

Příklad:

„Dnes vyplujeme na cestu za pokladem. Klubovna představuje loď a mezi posádku může být přijat, jeden ten, kdo uváže 3 uzly: loďák,....(kdo je zapomněl, musí se je znova naučit, až to

zvládnou všichni, pokračujeme): „Na moře padla mlha a potřebujeme se zorientovat“ (následuje hra, kdy rádce jednou za čas pískne a jednotlivci se zavázanýma očima ho mají co nejdřív najít)...

Tak postupně střídáme různé hry, úkoly ze sk. praxe, problémy k řešení (např. družině oznámíme, že jeden člen posádky se nakazil nebezpečnou chorobou. Bráškové zatím nevědí, kdo z nich to je, a mají vyřešit, jak s ním naloží. Poté, co se posádka dohodne na postupu, sdělíme ji, kdo to je. V případě rozhodnutí, že musí opustit loď, vybereme nejlépe osobu s přirozenou autoritou, která doposavad skupinu řídila, a sledujeme, jak si poradí dále bez něj). Ideálním zakončením může být ztroskotání na opuštěném ostrově. Členové družiny se pokusí (třeba po dvojicích) sestavit co nejvíce zásad dobrého soužití trosečníků pro případ, že by na ostrově museli zůstat delší dobu. Pak celá družina debatuje o jednotlivých návrzích a na konci je **srovnáme se skautskými zákony**. Pravděpodobně bude většina z nich skautskému desateru velmi blízká.

Příprava takové schůzky sice zabere více času, rozvíjí však fantazii a tvořivost rádců a dokáže nadchnout členstvo.

4.2. Schůzka oddílová

Mezi hlavní poslání „oddílovky“ řadíme:

- zjištění a porovnání úrovně jednotlivých družin, jejich stmelenosti, úspěšnosti práce rádců, míru zvládnutí zadaných úkolů
- kontakt mezi jednotlivci z různých družin
- kontakt mezi družinami jako celky
- prostor pro řešení organizačních záležitostí

Řazení jednotlivých bodů programů se bude řídit podobnými obecnými zásadami jako družinovka. Začneme nejspíš nějakou hrou, či hříčkou, kdy upoutáme pozornost dětí. Neměli bychom vynechat rituál ve formě pokřiku, nástupu či jiné formy zahájení. Důležité informace (např. o termínu a pokynech k nejbližší výpravě) zmíníme zpočátku, koncem schůzky před rozchodem stručně **zopakujeme** - dvakrát slyšená informace má naději na lepší zapamatování.

Uvědomíme si, že bychom obsahově neměli **napodobovat program družinovek**. Úkolem družinovek je všestranný výcvik, tedy proces **učení, cvičení** určitých dovedností atd. Oddílovka plní spíš funkci **kontrolní**. Na oddílovce máme všechny družiny pohromadě, což vytváří dobrý prostor pro interakce mezi družinami - ať již formou spolupráce, či konfrontace (soutěže).

V současnosti získává stále více na významu prvek **spolupráce** mezi jednotlivci i skupinami. Tlumíme tím soudobý trend přílišného zahledění jen do sebe a svých problémů či skupinového sobectví. Řadu soutěžních her a aktivit můžeme převádět do formy spolupráce, abychom tlumili obecně rozšířený pohled na život jako boj dělící lidi na vítěze a poražené. (S vědomím, že rozumná míra soutěživosti je pochopitelně dobrým pomocníkem). Příklad: Soutěž, která družina dříve postaví stan, uvedeme vysvětlením, že vyhrájeme pouze tehdy, když to všechny družiny stihnou do stanoveného limitu. Pokud některá družina bude dříve hotova, může pomoci ostatním. Nepotlačíme tím potřebu soutěživosti, měřítkem úspěchu je však účinná spolupráce celého oddílu.

Oddílová schůzka je vhodná pro průběžné vyhlásování výsledků plnění jednotlivých stupňů zdatnosti, docházky a bodování.

4.3. Tábor

Tábor, který trvá v současné době alespoň 14 dní (lépe však 3 týdny), nám skýtá mnohem větší prostor pro výchovné působení než schůzky či víkendové výpravy. Abychom tohoto prostoru náležitě efektivně využili, je třeba při sestavování táborového programu **vycházet z hlubší analýzy stavu oddílu** (znalosti, dovednosti, zlovyky, nedostatky jednotlivců i celku...). Měli bychom navázat na celoroční činnost, formou nejrůznějších soutěží a her se vrátit k jednotlivým „probraným“ tématům, promýšlet takové prvky programu, kdy budou jednotlivci i družiny konfrontovány s určitými svými nedostatky a vytvářet takové situace, aby se mohli pokoušet je překonat.

Z výchovného hlediska upřednostňujeme tábory s menším počtem účastníků, nejlépe oddílové. Oddíl, který aktivně pracuje po celý rok a průběžně se připravuje na tábor a jehož členové se mezi sebou dobře znají, může lépe plnit svoji výchovnou úlohu než velké tábory střediskové. V tak velké sociální skupině lze jen obtížně vytvářet společného táborového ducha, děti se navzájem dobře neznají, hrozí nebezpečí přílišné péče a zajištění ze strany dospělých.

Tábor bychom měli chápat jako úkol učít se žít **co nejvíce samostatně** v co největším souladu s přírodou. Tedy postupně **odbourávat** zlovyky typu rodičů stavějících tábor, maminek kuchařek a dalšího nadbytečného zajištění ze strany rodičů a dalších dospělých, přílišného materiálního zajištění. To lze snad v určité míře tolerovat u vlčat a světlušek, těžko však od kategorie skautů, skautek a výše.

Z metodického hlediska je třeba oddíl na letní tábor jako vyvrcholení celoroční činnosti průběžně připravovat. Chceme-li tedy, aby si skautiči dokázali na táboře sami bez dospělého vařit, musíme je na to plánovitě připravovat. Každý by se měl naučit přípravu několika základních pokrmů. (zadat nejlépe v září a třeba rozdělit na každý měsíc jeden) a dále rozdělit družinám konkrétní jídla podle plánovaného jídelníčku (v dubnu). To se pochopitelně týká i dalších věcí (příprava náradí, sekání louky...).

Tábor je třeba vnímat nikoliv jako ohraničená časová úsečka od do ve zmeti ostatních akcí... Táborem rozumíme vyvrcholení naší celoroční činnosti poté, co se na něj celý rok systematicky připravujeme v nejrůznějších oborech.

4.4. Hodnocení akce

Pokud na závěr jakékoliv akce nezařadíme její hodnocení, **vzdáváme se velmi účinného výchovného prostředku**. Takové hodnocení je nejen cenným zdrojem informací o náladě členstva a jeho spokojenosti s programem, ale především o vztazích mezi dětmi. Členové oddílu se tak učí otevřenosti, schopnosti formulovat svůj názor a říci ho nahlas, i když jsou třeba ostatní jiného mínění.

Hodnocení můžeme provádět v kruhu, kdy každý vyjádří své dojmy z právě proběhlé akce. zmíní, co se mu líbilo a nelíbilo na programu, chování ostatních i svém atd.

Zpočátku nám může působit potíže neochota (hlavně chlapců) o takových věcech hovořit. Snažme se oddíl této schopnosti reflexe učít pozvolna, bude to chvíli trvat. Pomáhejme jim otázkami, přiznáním, co se nám samotným nepodařilo atd.

Máme-li více času, můžeme usednout do kroužku a podávat si svíčku. Hovoří jen ten, kdo ji právě drží. Nebo můžeme program ohodnotit známkou - písemně či ukázáním na prstech (nechť předem všichni raději zavrou oči, aby nedošlo ke stádovému jevu). Náročnou, ale poměrně úspěšnou

metodou může být „Měření kamarádkých vztahů“. Každý si podepíše papír a pošle kolem stolu. Ostatní napíší „známku z chování“ (1 - 5), vůdce či rádce vybere, oznámí, jaké kdo dostal známky a ptá se, proč kdo dal jakou známku. Za jiných okolností můžeme totéž provést tajně a diskrétně.

Otevřenosti u hodnocení programu a chování musíme děti naučit postupně. Jsme si vědomi, že musíme postupovat taktně a vyvažovat případné výstřelky, abychom někoho nezranili či neodradili.

První hodnocení probíhá v rovině celoddílové debaty. Druhou rovinu tvoří oddílová rada. Zde bychom měli rozebrat jednotlivé fáze proběhlé akce, srovnat záměr s výsledkem, vyvodit závěr či poučení.

5. Metodika práce s rádci

Během skautské výchovy působíme na děti přímo i zprostředkovaně – např. prostřednictvím rádců. V našem přemýšlení o metodice tedy nemůžeme vynechat kapitolku o práci s rádci.

Mnoho oddílů trpí nedostatkem dobrých rádců, jejich roli supluje dospěláci - vůdce, či jeho zástupce. Je třeba, abychom se učili důsledně používat družinový systém, pod kterým nerozumíme pouze jakési organizační rozdělení členstva do několika podskupinek, které pak spolu mohou dobře soutěžit. Pod pojmem družinový systém rozumíme především **princip přenášené odpovědnosti a princip vrstevnického programu (děti se učí navzájem)**. Vybraný (zpravidla o něco málo starší než ostatní) člen družiny je **průběžně a pravidelně** (na oddílových radách) připravován na vedení programu a družiny. Pak může předstoupit před družinu vybaven určitými informacemi a s nasazením vlastní iniciativy a fantazie řídit program. Tím se učí a roste, postupně přebírá stále více iniciativy. Vůdce, který ho zpočátku vede takřka za „ručičku“ se stahuje stále více do pozadí.

Družinový systém má samozřejmě více rovin, kterými bychom se mohli zabývat. Vzhledem k tomu, že bychom příliš zasahovali do tématu vedení oddílu, zaměříme se spíše na **metodické aspekty práce s rádci**.

Často se diskutuje o významu rádcovských kurzů. Těžiště přípravy a výcviku rádců by mělo spočívat v průběžné práci oddílu, hlavně oddílové rady. Nemám nic proti rádcovským kursům. Mohou být velmi užitečné v oblasti témat jako je bezpečnost a organizace či ohledně možnosti navazování kontaktů mezi rádci různých oddílů. Klasický rádcovský kurs však **nemůže nahradit** průběžnou přípravu rádce na vedení družiny.

5.1. Zavedení družinového systému

Uvedeme si modelový případ oddílu skautů, kdy **vznikl nový oddíl**, či v oddíle **nefunguje družinový systém**:

Postup:

- a) Zvážíme složení družin. Měly by být postaveny **především na kamarádkých vazbách** mezi dětmi. Ostatní hlediska jako vyvážené věkové složení, stejné počty členů ve všech družinách atd. nehrají takovou roli. Vyplatí se i přeorganizovat i již fungující oddíl.

b) Nějakou dobu konáme pouze oddílové akce, kdy dáváme jednotlivým družinám různé úkoly, hry a soutěže a pozorujeme vztahy dětí a vytipujeme z každé družiny asi dva členy s přirozenou autoritou.

c) Vybrané jednotlivce pozveme na zvláštní setkání, takový zárodek oddílové rady. Navrhne jim, že nám mohou pomáhat při vedení programu (zatím nikoliv při systematickém vedení družiny, nýbrž pouze dílčích částí programu). Pak si zahrajeme několik různých her a pokusíme se dát dohromady pravidla pro jejich organizování:

- co danou hrou sleduji - např. chci procvičit paměť
- jak hru uvedu - motivační fáze - např. Někdo vykradl klubovnu, policie zjišťuje, co vše zde bylo uloženo, zpravidla nějaký příběh či scénka.
- jak vysvětlím pravidla - např. na stole je pod šátkem několik předmětů, budete mít 1 minutu na jejich zapamatování, pak je zakryji šátkem (byly ukradeny) a vy jich máte pro policii co nejvíce sepsat.
- důrazně vysvětlíme, že dotazy k pravidlům smějí být položeny až po výkladu pravidel (dětí budou zpočátku spontánně skákat do řeči svými dotazy)
- při složitějších hrách položíme po výkladu pravidel pár kontrolních otázek
- spustíme hru a bedlivě sledujeme její průběh, chování dětí
- v případě hádek a nehezkého chování hru bez náhrady zastavíme
- po skončení hry provedeme vyhodnocení a necháme všechny promluvit o svých nejen výsledcích, ale hlavně pocitech (prožitcích).

Budoucí rádcové jsou seznámeni s těmito pravidly, mohou si vyzkoušet ještě jednu hru řízenou vůdcem a dostanou za úkol připravit si na příští schůzku dvě hry pro družinu (jedna je málo, více bychom asi nestihli).

d) V této fázi můžeme zavést samostatné družinové schůzky vedené prozatím vůdcem (či jiným zkušeným dospělákem) a rádce se učí pozvolna vést program a přebírat odpovědnost. Na první schůzce vede dvě hry, vůdce je přítomen, aby mohl poskytnout zpětnou vazbu. Naučil-li se rádce dobře organizovat hry, budeme pokračovat jeho výcvikem. Nyní bude mít za úkol družinu něco naučit - prakticky a teoreticky (např. základní úkony buzolou a vysvětlení I. zákona). Postup může okoukat od vůdce na radě - názornost nutná.

e) Naučili jsme rádce se vypořádat s třemi základními prvky programu: **hrou, praktickou a teoretickou činností**. Můžeme přistoupit k syntéze. Naučíme rádce **zásady sestavování programu na celou schůzku**, tedy kdy co zařadit (tzv. dramaturgie).

V této chvíli necháme rádce samostatně vést program schůzky. Jsme stále přítomni. **Postupně se stahujeme do pozadí, uvolňujeme rádcům prostor**, který mohou zaplnit svojí iniciativou. Hodit rádce do vody, aby se naučili sami plavat, je sice taky možné, ale poněkud riskantní. Uvědomme si, že je podstatný **rozdí** mezi schopností **sestavit jednorázově dobrý program** na schůzku a mezi schopností družinu **dlouhodobě** (řekněme alespoň rok) **a systematicky vést**. A proto je potřeba ustupovat do pozadí pozvolna, abychom rádce nezahltili moc rychle přílišnou odpovědností. Pořádáme proto pravidelné oddílové rady, kde se budeme zabývat dalším výcvikem rádců.

Vytváříme **první generaci rádců, tak si dejme záležet**. Všechna další už mají své zaškolení ulehčené, neboť mohou mnohé okoukat.

Na rozdíl od jednorázového střediskového rádcovského kursu stavíme výcvik rádců na možnosti si průběžně leccos vyzkoušet namísto pasivního přívalu informací (to se bohužel na jednorázových rádcovských kurzech stává).

5.2. Alternativní využití principu přenesené odpovědnosti

5.2.1. Malý oddíl bez družin

Určitá **alternativa principu přenesené odpovědnosti** může dobře fungovat v rámci **jedné velké družiny či menšího oddílu**, který z nejrůznějších důvodů nepracuje v družinách. Členové se střídají ve vedení programu schůzky (jednotlivci či dvojice dle stáří a schopností) po jedné družinovce. Takový „rádce týdne“ si dohodne s vůdcem závazné body programu a dále tvoří dle své fantazie. Vůdce (či někdo starší) pomáhá udržet kázeň a poskytne **zpětnou vazbu**. Dáváme tím dětem příležitost projevit svou iniciativu a fantazii a třeba objevíme u někoho i dřímající rádcovské nadání. Tato varianta se osvědčila zejména v případech skupin složených s přibližně stejně starých dětí.

5.2.2. Praxe v jiném oddíle

Další alternativou aplikace principu přenesené odpovědnosti může být „**rádcovská praxe v jiném oddíle**“. Roveri tak mohou vypomáhat u skautů, skauti zase třeba u vlčat. Domluví si s vůdcem příslušného oddílu závazné body programu. Dostanou prostor třeba v rozsahu poloviny schůzky a pokusí se po dvojicích realizovat svůj program. Tím se učí pracovat pro druhé, vyzkouší si, co obnáší vedení družiny a zároveň můžeme objevit u někoho rádcovský talent...

5.3. Program oddílové rady

Program takové oddílové rady by neměl sklouznout k pouhému řešení organizačně technických záležitostí. Měl by obsahovat:

- důkladný **rozbor** činnosti za uplynulý týden (schůzky, výpravy) a vyvození určitých závěrů. Pro vyvolání takové debaty může vůdce klást otázky typu – co vnímáte jako úspěch, co jste si slibovali od..., kdo vás naštval, potěšil atd.

Dále bychom měli:

- naučit se něco ze **skautské praxe či teorie** (zpravidla to, co pak budeme učit družiny)
- zahrát si nějakou **novou hru**, popřemýšlet nad jejími variacemi, výchovným významem atd.
- pracovat se **skautským časopisem** - viz dále
- **zasportovat si**, zaposilovat si, zaběhat atd.
- věnovat chvíli společnému **hodnotovému čtení** (inspirativní texty k zamyšlení, citáty, příběhy vyjadřující vztah k určitým hodnotám). Pro tuto činnost si vybrat vhodné prostředí (třeba korunu starého dubu, skálu s výhledem, palouček v lese, svíčka v klubovně...). Zde čteme na pokračování z vhodné knížky – např. od B.P. Vlče skaut rover, Příběhy k zamyšlení,

Slepičí polévka pro duši atd. Vhodné texty lze též namnožit, každý si např. v parku vybere nějaké hezké místo, osamocené, abychom se vzájemně nerušili, text přečte a popřemýšlí. Závěrem si můžeme povídat o svých dojmech.

- měli bychom společně **plánovat**, u jednotlivých akcí určit hlavního hybatele a rozdělit si úkoly

Alternativou může být „putovní“ oddílová rada, kdy jdeme krajinou (či jedeme na kolech), čas od času zastavíme a věnujeme se některé z výše uvedených činností.

C. Metodika – jednotlivá témata k vůdcovským zkouškám

*„Cílem skautingu je naučit mladé lidi, jak se poctivě žije, a ne, jak se dá
životem proklouzávat.“*

R.B.Powell

Klíčovým okamžikem skautské výchovy je problematika vytváření vztahů. Člověk nežije osamocen někde ve vzduchoprázdnu, nýbrž v konkrétním prostředí obklopen konkrétními lidmi. Potřebuje **přesahovat sám sebe ve vztahu k věcem, jednotlivým lidem, celé společnosti, přírodě, Bohu či nevyšší Pravdě a Lásce, chcete-li.** Mladý člověk si tedy působením nejrůznějších vlivů vytváří výše uvedené vztahy, vyvozuje souvislosti vyplývající ze svých prožitků, poznatků, zkušeností.

Naším cílem je člověk se vztahy ke světu odpovídajícími skautskému desateru nebo ještě jinak - je člověk s takovým hodnotovým žebříčkem, který se co nejvíce blíží hodnotám vyjádřeným v deseti bodech skautského zákona. Proto je těžištěm skautské metodiky hledání způsobů, jak to zařídit, aby mládež tyto **zásady přijala a chtěla podle nich žít.**



Šachy

Hra královská, tak se šachům říká od nepaměti. V minulosti to skutečně byla hra králů, knížat a hrabat a přece má slovní spojení královská i jiný význam. Je to nejlepší, nejdokonalejší strategická hra. Vymyšlená tak geniálně, že umožňuje sehrát tisíce, milióny partií, aniž by dvě byly úplně stejné. Co u šachů udivuje? Jednoduchost pravidel, rozmanitost hracích kamenů a jejich pohybu. Na prostém herním plánu se od prvních tahů rozvíjí napínavá bitva. Tato hra vznikla před více než čtrnácti stoletími v Indii. Odtud putovaly šachy do Egypta a Maroka a teprve pak je maurští dobyvatelé přinesli do Evropy. Středověkého člověka šachy fascinovaly, byly pro něho víc než hrou, jakýmsi tajemným obřadem spojeným s nadpřirozenými silami.

1.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA



Metodika používání skautského slibu a zákona

1.1. Slib a zákon

Zákon a slib tvoří jednotu. Naším cílem je život podle skautských zákonů a slib je pomůckou na cestě k tomuto cíli. Tím, že se postupně učíme dodržovat určité vnitřní zásady, se zároveň učíme **vnímat a respektovat vyšší řád světa** (ať už jej nazýváme jakkoliv).

Naší snahou je učit sebe a své svěřence aktivnímu přístupu k životu v každodenních drobnostech, proto nesmíme zůstat u pasivních zákazů. Naopak! Nabízíme dětem možnosti aktivní činnosti. Snažme se v dětech **probudit jejich vlastní vnitřní síly** tím, že je budeme neustále inspirovat, podněcovat a ukazovat jim, co vše se dá **v každodenním všedním životě** podnikat.

Cvičme více **schopnost a sílu jít proti větru, snášet nepříjemnosti** - na výpravách a táborech navozujeme čas od času „drsnější“ okamžiky (překonání hladu, únavy, strachu, nepříznivé počasí). Dávejme pozor, abychom nesklouzli ke konzumnímu pohodlnému pojetí skautingu.

Říďme se vědomím „jsme stále na cestě“.

Slibem a zákony se v rámci programu oddílu zabýváme v různých formách **neustále**. Vracejme se k již probraným tématům a prohlubujeme je.

Příprava nových členů oddílu ke slibu by měla být pozvolná a důkladná. Není kam spěchat.

Obecně bychom mohli říci, že příprava ke slibu má následující postup:

- Výklad (formou např. vyprávění, her, scének, či nějakým hlubším prožitkem atd.)
- Pochopení, porozumění (můžeme si pomoci debatou, kladením otázek)
- Zpětná vazba aneb prověření v praktické činnosti oddílu, v každodenním životě (zpravidla různé zkoušky, úkoly, činnosti)
- Přijetí zásady za svou, tzv. „zvnitřnění“ a jednání podle ní v osobním životě - záležitost čistě individuální, možný (ale vůbec ne samozřejmý) výsledek předešlých tří fází.

V praxi to samozřejmě není tak jednoduché, jak naznačuje uvedené schéma. Něco jiného je, **co chceme dětem předat a něco jiného je, co skutečně přijmou**.

Můžeme mít sebepropracovanější metodické postupy, ale nejdůležitější roli hraje **vzor rádců, vůdce a atmosféra v oddíle**.

„Přemetodizovanost“ však může působit uměle až komicky. Mějme na paměti různé metodické pokyny, vycházejme z nich, ale buďme přirození v chování k dětem i ve tvorbě programu. A nechtějme vše uplatnit hned, najednou. Méně je někdy více.

Nekladme na děti absolutní požadavky (skaut nesmí nikdy lhát). Pěstujme v nich (a sobě) svědomí (lhát je nesprávné) a vědomí „ **když už sejdeš ze správné cesty, přiznej si to a chybu naprav**“. Klást absolutní a tedy nesplnitelné požadavky změní klíčový význam skautských zákonů ve formalitu až pokrytectví. Učme se s dětmi povídat si o problémech, naučme je, aby se nebály o svých prohřešcích mluvit a hledejme společně možnosti nápravy.

Splnění podmínek Nováčkovské zkoušky bychom neměli chápat jako zakončení přípravy na slib. Nováčkovská je pouze podmínkou slibu. Než dovolím někomu skládat slib, vyžaduji mnohem více, než těch několik podepsaných bodů ve stezce. Především co se týče jeho chování, snahy, růstu, iniciativy, přístupu...

Děti by měly vědět, že o složení slibu by měly požádat vůdce po splnění nováčkovské zkoušky samy. **Důležitý je moment vlastního rozhodnutí dítěte.**

Uplatňujeme pravidlo „**laskavé přísnosti**“, neboť přísnost, je-li rozumná a laskavá, povznáší. Budme tedy přísní (spíše ve smyslu nároční), ne však chladní strojí či dokonce nepřátelští. Pokud se rozhodneme, že někoho ještě slib skládat nenecháme (o tom by měla rozhodnout oddílová rada s vůdcovým právem veta), **musíme mu vysvětlit proč a navrhnout, co má konkrétně dělat**, aby si ho zasloužil. Bez tohoto vysvětlení ztrácí i „laskavá přísnost“ na smyslu.

Je chybou, když se slib stává formalitou. Děti by po něm měly toužit, měl by mít pro ně hodnotu, pro které jsou ochotny obětovat nějaké to úsilí. Budeme-li přiměřeně nároční, podaří se nám to. Dávejme však pozor na opačný extrém, kdy dítě čeká na slib tak dlouho, že ho to nakonec odradí. Najít rozumnou hranici je obtížné, u každého leží někde jinde.

Při seznamování se skautskými zásadami je někdy obtížné některé z nich dětem jednoduše a srozumitelně vysvětlit či zdůvodnit. Může nám pomoci formulace: „to je“ a nebo naopak „není u nás zvykem“. Nebo „Když si myslíš, že bych u té zábavy mohl být já nebo celý oddíl, je to v pořádku. Pokud ne, raději se jí vyvaruj“.

1.1.1. Aktivita směřující k naučení a pochopení významu skautských zákonů

Znění zákonů můžeme družinu - oddíl učit podle **prstů**. Začínáme malíčkem, je první v řadě stejně tak jako pravda v životě skauta (I. zákon), na prsteníčku se nosí snubní prsten (2. zákon), prostředníček z prstu na ruce nejdelší - je vytaháný od balíků a tašek, se kterými skaut pomáhá (3. zákon skaut je prospěšný...), ukazováček ukazuje ty jsi můj přítel, ty taky... (Skaut je přítelem...), palec je důstojný pán, který se uklání (zdvořilý), palec na druhé ruce - sypeme ptáčkům (ochránce přírody), ukazováček hrozí (poslušný), prostředníček je nápadný, trčí, stejně tak jako dobrá nálada a pozitivní přístup k životu (veselé myslí), na prsteníčku se dříve nosil prsten bohatství (hospodárny), malíček, který se zahákne při pozdravu za malíček bližního symbolizuje čistotu vztahu k druhému, uzavírá a shrnuje desatero. Je na první pohled malý, někdo si ho snad ani nevšimne, ale o to důležitější v životě.) Lze završit soutěží, kdy ukazujeme na jednotlivé prsty a družina co nejrychleji hádá daný zákon.

Další možnost nám otevírají **kartičky se zobrazením zákonů**. Zhotovíme si deset kartiček, na nichž jsou vyjádřeny jednotlivé zákony prostřednictvím obrázků. Kartičky

ukazujeme a děti se snaží uhodnout, o jaký zákon jde. (Nováček se může zpočátku dívat do stezky na seznam zákonů). Vhodně zvolené obrázky (např. 4. zákon - přátelské objetí černocho s bělochem) zároveň napomáhají hlubšímu pochopení zákona.

Mezi další možnosti řadíme scénky a hádání, který zákon byl předváděn, úvahy, co by se na světě změnilo, kdyby se všichni lidé chovali podle toho kterého zákona, vyprávění příběhů, příklady ze života významných osobností, opis znění vylosovaného zákona (každý si vylosuje jeden zákon a pokusí se ho vyjádřit jinými slovy, žádné slovo kromě „skaut je“ a popř. předložek a spojek se nesmí opakovat).

Nesmíme však zůstat jen u teoretizování. **Je třeba dát dětem možnost uplatnit zásady v praxi.** Dítě potřebuje prožít pocit z dobře odvedené práce, práce vedoucí k realizaci nějaké myšlenky.

1. **Jednorázové akce** oddílu - družiny: sociálně prospěšné akce, ekobrigády (vyčistit potok, navštívit starého opuštěného člověka, uspořádat hry pro postižené děti z ústavu)
2. Inspirace ke **každodenní drobné činnosti**: třídění odpadu, sbírání hliníku, starání se o domácí zvíře, práce pro oddíl, práce na sobě - otužování, pravidelné cvičení.

Nestačí však inspirace sama o sobě, potřebujeme **zpětnou vazbu**. Často se ptáme, vymýšlíme různé variace Foglarova Modrého života, kdy děti vyplňují okénka za splněný úkol, objektivně kontrolovatelné úkoly můžeme hodnotit pomocí bodů, udělování kartiček atd., u subjektivně kontrolovatelných úkolů (záleží na svědomí dítěte) jsme při srovnávání s ostatními opatrnější, abychom nepřímou nepodnítili některé děti k nepoctivosti. Spíše si povídáme o tom, co komu dělalo největší potíže, jak byl na sebe kdo přísný, pochválíme ty, kteří se nebáli přiznat si selhání.

1.1.2. Prožitkové úkoly

Při přípravě nováčka na slib bychom mohli jednotlivé úkoly NZ, které nám ukládá stezka, prokládat prožitkovými úkoly. Určité okamžiky oddílového života se tak vryjí „hlouběji pod kůži“, naše snažení jimi umocníme.

Nováčkův oddílový život tedy začneme nějakým výraznějším prožitkem, při kterém získá Skautskou stezku. Bude tak pro něj znamenat něco jiného, než kdyby si ji koupil v prodejně. Uspořádáme **svíčkovou cestu**. Trasa vedoucí za tmy přírodou, deset plápolajících světýlek. Deset členů oddílu se svíčkami rozestavenými v terénu s přiměřenými rozestupy. Nováček prochází touto trasou a u každé svíčky zazní jeden skautský zákon. Na konci ho vůdce přivítá v oddíle a předá mu stezku.

Při **koláži zákonů** obdrží každý jednu čtvrtku, dětem dáme k dispozici haldu starých časopisů (nezapomeňme provést raději cenzuru). Každý si tajně vylosuje jeden zákon a snaží se tento zákon za vhodné meditativní hudby vyjádřit tím, že vystřihuje obrázky, různé je sestavuje a lepí na čtvrtku, popř. dokresluje. Slova by se neměla používat, snad jen citoslovce.

Koláž zabere asi 40 minut, v průběhu nikdo nemluví. Po ukončení můžeme uspořádat vernisáž a hádat, kdo ztvárnil který zákon.

Dalším zajímavým prožitkem pro dítě může být úkol zvaný **tajný dobrý čin**. Během následujícího týdne má nováček pracovat na něčem užitečném. Může se poradit s vůdcem, ale

jinak by ho neměl nikdo spatřit. Anonymita je důležitá při výchově k nezištnosti a zároveň může úkol proměnit v napínavou hru.

Pro přiblížení skautského životního stylu bychom měli občas **bloudit**. Vést družiny náročnějším terénem, houštinami, bažinami atd. Na neznámém místě je pak zanecháme, aby se samostatně vrátili do tábora. (vzdálenost dle stárí a vyspělosti dětí, z bezpečnostních důvodů je může po celou dobu někdo ze starších sledovat či hrát „mrtvou duši“, tedy člověka, který jde za nimi na dohled a zasáhnout smí pouze v případě nebezpečí). Po návratu necháme děti samostatně zhodnotit, jak uspěly. Kdo se zlobil kvůli náročné cestě nahlas, prohrál na celé čáře, kdo se vztekal v duchu, ale ovládl se, uspěl. Nejlépe však obstál ten, kdo přijal bloudění a hledání správného směru jako výzvu, jako dobrodružnou hru.

Závěrem si povídáme o celoživotním hledání správné cesty a překonávání obtíží...Podle náročnosti terénu a stárí dětí plníme tento úkol ve dvojicích, vícečlenných skupinkách až celých družinách.

Zkoušky sebeovládání zařazujeme do programu průběžně. Už nováček by se měl s některou z nich setkat a vyzkoušet si svou vůli. Úkoly mohou být vyhlášovány oddílovou radou, děti si je mohou losovat. Cvičením sebeovládání pěstujeme **vnitřní kázeň a schopnost jít proti větru**.

Zrcadlo duše: zařazujeme do programu jen jednou za čas (nejlépe na táboře večer v týpi). Jednotliví členové oddílu se postupně střídají v křesle. Ostatní sedí v kruhu kolem a jeden po druhém sdělují tomu, kdo sedí v křesle, co se jim na něm nelíbí. Dotyčný se nesmí obhajovat a za každou výtku poděkuje. Cvičíme tak pokoru a každému je dána možnost se nad sebou zamyslet a nikoliv se hájit a vymýšlet protiargumenty. Hloubku zážitku můžeme umocnit vhodnou hudbou. S „usednutím“ každé další osoby do křesla necháme všem čas na rozmyšlenou, popř. napsání svých postřehů. Zrcadlo duše je třeba uvést jako vážnou hru, kdy nechceme ostatním ubližovat, nýbrž pomoci, poradit, v čem dělají chybu. Musí ji řídit zkušený vůdce, který by měl vykázat každého, kdo by ji chtěl zneužívat či zesměšňovat. Usednutí na křeslo je dobrovolné.

Prožitkové úkoly jsou postaveny na jiném způsobu vnímání. Zaměřujeme se na pocity, dojmy, vztahy, intuici. Jsou dobrým pomocníkem, mohou být však za určitých okolností i nebezpečné. Více v kapitole o prožitkových aktivitách.

1.2. Příkaz každodenního dobrého skutku

Nováčkovi vysvětlíme smysl příkazu a výchovu k jeho přijetí můžeme začít v rovině jednotlivců vyhlášením zkoušky „Štít dobrých skutků“, což je nakreslený štít s řadou políček, která si nováček po splnění dobrého skutku postupně vybarvuje. Neměli bychom však zapomenout uvést řadu příkladů dobrých skutků - ten klasický s babičkou převedenou přes silnici či pomoc s těžkou taškou nevystačí. Takových příležitostí nebývá tolik a jsou založeny na náhodě. Potřebujeme, aby děti samy aktivně vytvářely situace, kde budou užitečné.

Dobré skutky pro jednotlivce můžeme rozdělit do několika skupin:

- Doma: Jakékoliv práce, které uděláš z vlastní vůle (nejsou tedy momentálně úkolem zadaným od rodičů): starání se o zvířata, třídění odpadu (sběr hliníku, plastů, papíru, kompostování organického odpadu), luxování, mytí bot, zhasínání zbytečně svítících

spotřebičů, zalévání květin, praní, věšení prádla, vaření, nákupy atd.

- Ve škole: doučování spolužáka (nikoliv však při písemce), pomoc službě s úklidem, mazáním tabule, rozdáním sešitů, zalitím květin, donesením pomůcek...
- Na veřejnosti - pořádek kolem odpadkového koše, pomoc s těžkou taškou, pomoc slabšímu při nějakém problému, ukázání cesty...
- Ve skautském prostředí - užitečný skutek pro družinu, oddíl, klubovnu ...

Na nástěnce visí **nápadník dobrých skutků**, „bije do očí“, připomíná či navrhuje, co vše bychom mohli dělat.

Dětem vysvětlíme nutnost nezištnosti při konání dobrých skutků. Chceme dosáhnout toho, aby lidé, kteří prošli skautskou výchovou, žili užitečně, nesobecky, aby byli schopni věnovat nezištně část svého času a své energie práci pro ostatní, pro společnost a přírodu. Začínáme tedy nabídkou konkrétních dobrých skutků. Plnění výše uvedeného „Štítu“ by mělo být podmínkou podpisu tohoto bodu ve stezce.

Nezapomínáme zařazovat do programu skupinové dobré skutky - s družinou či oddílem - (úklid parku, vyčištění potoka od odpadků, pomoc starým lidem, program pro postižené děti, humanitární sbírka, hra pro spřátelený oddíl atd.)

1.3. Skautské heslo

Heslo „Bud' připraven“ nás vede k připravenosti na nejrůznější situace v osobním i skautském životě. Potřebujeme děti učit předvídat určité situace a když nastanou, tak si poradit s jejich řešením. Po nováčkovi požadujeme nejprve, aby měl v pořádku věci potřebné na schůzku (obalenou stezku, nehrkající KPZ, naostřený nůž, vedený sk. zápisník...- dle oddílových zvyklostí) Vybavení průběžně kontrolujeme (třeba vylosováním vždy jedné z výše uvedených věcí) a pokud si nováček zvykl nosit všechny tyto věci na schůzku, můžeme podepsat stezku.

Skautské heslo má přirozeně více rozměrů, k nimž dojdeme postupně: schopnost poskytnout první pomoc, být připraven na vyučování do školy, poradit si v případě bouřky na výpravě, pomoci člověku v nouzi. To vše probíhá postupně v rámci výcviku a nelze nováčka zahrnout rozsáhlými požadavky.

1.4. Shrnutí

Kombinace vysvětlování a objasňování s nabídkou drobných činností pro všední dny a jednorázovými akcemi družin či oddílů by měly děti pozitivně ovlivnit při vytváření jejich hodnotového žebříčku. Nutnou všeprostupující podmínkou je však atmosféra v oddíle a příklad vůdce s rádci. Práci se zákony si můžeme rozvrhnout na celý skautský rok. Zákony a zásady se zabýváme průběžně po celý rok, někdy plánovaně, někdy nám nahrají okolnosti. Do hloubky se však věnujeme každý měsíc jednomu zákonu, od září do června nám to dobře vyjde. Čas od času

je třeba zařadit do programu hlubší prožitky, který se může zapsat hlouběji do duše malého človíčka a naše snažení třeba vhodně umocní.

Při práci se zákony můžeme postupovat dvojím způsobem. **Explicitně**, kdy před družinou hovoříme o některém konkrétním zákonu, nabádáme k jeho respektování, zdůvodňujeme, proč je to dobré.

Implicitně - tedy skrytě, nenápadně, určitý závěr vyplyne ze situace, účastníci si ho domyslí. Čteme např. příběh, ze kterého něco vyplyne. My už to nebudeme komentovat, ať si každý vyvodí svůj závěr.

Oba postupy mají své výhody a nevýhody. Dávejme však pozor, abychom děti neotrávili moc častým **explicitním poučováním**.

Často dětem zdůrazňujeme smysl toho, co děláme, proč je dobré pomáhat slabším, starat se o přírodu. Nedostatečné zdůvodnění může vést k demotivaci dítěte.

Rozebíráme po skončení jednotlivých akcí, co si kdo myslel, jak se cítil, co ho oslovilo, co mu vadilo atd.

1.5. Příprava na slib

Slib je tedy bránou, kterou nováček prochází do říše života podle skautských zákonů. Pochopení tohoto vnímání je důležité: **slibem nic nekončí**, neznamená to, že jsi dosáhl vrcholu. Naopak! Nováčkovská je jakoby příprava na velkou výpravu, dlouhou expedici do neznáma. Chystáš si pomůcky, učíš se základním věcem. A slib jakoby byl tím okamžikem, kdy hodíš dlouhou připravovaný batoh na záda a uděláš první krok. A za každý další neseš už větší zodpovědnost!

Znění současného skautského slibu odpovídá po obsahové stránce principům sk. hnutí a vyjadřuje duchovní dimenzi skautingu. Po stránce metodické je však oříškem přiblížit dítěti pojem „nejvyšší Pravda a Láska“. Vezmeme-li v úvahu schopnost abstraktního myšlení u takového desetiletého špunta, dojdeme k závěru, že buď nemáme šanci, anebo musíme obsah pojmu redukovat zpočátku na názorné minimum. Záměrně používáme slova zpočátku, neboť práce se skautským slibem by neměla být záležitostí jednorázovou, nýbrž bychom se jím měli zabývat průběžně. Vzhledem k vývoji dítěte je třeba se k němu vracet a prohlubovat jeho chápání.

1.5.1. Problematika pojmu nejvyšší Pravda a Láska

Pro dítě věřící bude snad pochopení tohoto pojmu snazší (nejvyšší Pravda a Láska = Bůh), u ostatních trochu obtížnější. Ale i tak není platnost předešlé věty jednoznačná.

V předslibovém období budeme pravděpodobně nuceni vysoce abstraktní pojem zjednodušit a **rozložit na jednotlivé části**. Pravda jako pravdomluvnost, schopnost dodržovat pravidla (her, oddílu), pravdivost k sobě (nenamlouvám si něco), pravda jako výzva (snášet různé nepříjemnosti při hledání a hájení pravdy. Láska jako přátelský vztah k lidem, přírodě. A „nejvyšší“ znamená, že tyto dvě hodnoty jsou pro nás nejdůležitější.

Můžeme vyprávět dětem dva příběhy spojené s prožitky. První příběh vypráví o člověku, který se dostal do království Lži. Všichni tam mohli beztestně lhát a podvádět a také to často dělali. Nikdo nikdy nemohl vědět, jestli může někomu věřit. Pak si vyprávíme o tom, jak se náš nováček

dostal do této země a zabloudil tam. Vyprávíme střídavě, každý řekne kousek a vybere dalšího. Po tomto příběhu vyhlásíme hru, při které se může lhát a podvádět (nejlépe takovou, při které dochází k častým interakcím a děti musí často komunikovat a hra je postavená na udržování řady pravidel). Po skončení této hry provedeme důkladně společný rozbor a vyvodíme nutnost Pravdy a důvěry v životě.

Lásku jako vztah můžeme dětem přiblížit následující zkušeností. Při oddílové výpravě či na táboře vybereme několik členů oddílu včetně nováčků, rozvedeme je do lesů v okolí (na doslech píšťalky, ve dne) a zanecháme je tam po nějakou dobu každého o samotě tak, aby nemohl komunikovat s ostatními a neviděl na ostatní. (Délku této zkoušky zvolíme přiměřeně věku.) Po zakončení se sesedneme a rozebíráme pocity „opuštěných“. Jak se cítili o samotě, bez možnosti být s kamarády. Často si ani neuvědomujeme, jakou roli pro nás hraje život v lidském společenství.

Tyto dvě zdánlivě banální zkušenosti „na vlastní triko“ mohou dětem pomoci při pochopení hodnot Pravdy a Lásky.

K vysvětlení tohoto pojmu se vrátíme během předslibového rozjímání, kdy se soustředíme na tři otázky:

1. Co rozumíme pojmem Nejvyšší pravda a Láska?
2. Proč je dobré Pravdě a Lásce sloužit?
3. Jak taková služba vypadá v každodenním životě?

Dalšími fázemi, kdy se budeme snažit rozšířit a prohloubit chápání slibu, mohou být:

- vhodné příběhy
- diskuse, debaty (vyvolané např. provokativními otázkami)
- vigílie
- práce s citáty
- četba

Druhou část slibu o plnění povinností lze poměrně snadno změřit. Jak je nováček připraven na schůzky, nezapomíná věci, nosí poznámky ze školy za časté zapomínání, jak si na táboře udržuje pořádek ve stanu. Jistě najdeme řadu příležitostí, jak ho pochválit či pokárat za plnění této části slibu, pochopí určitě dobře.

Ve třetí části slibu opět narazíme na dva obtížnější pojmy: vlast a bližní. Pro jedenáctiletého nováčka bude vlastní především **místo, kde žije**. Ulice, město, tábořiště. Vyhneme se příliš abstraktnímu vysvětlování. Nováček by se měl v rámci předslibové přípravy podílet svojí prací na nějaké prospěšné akci pro svoji obec, okolí a vlastně potažmo zemi). Velmi názornou příležitostí jsou nejrůznější ekobrigády.

Při vysvětlování pojmu „pomáhat vlastní“ se však vyhneme jedné časté chybě, kdy se zaměříme pouze na vyprávění o různých hrdinských činech v těžkých dobách. Tyto příběhy jsou pro vytváření národní hrdosti a vztahu k vlastní zemi důležité. Děti však potřebují také konkrétní inspiraci, co mohou sami dělat v každodenním životě.

Kdo jsou to bližní? Kamarádi, rodiče, spolužáci... Opět je vhodné spojit vysvětlování pojmu „pomáhat bližním“ nějakým konkrétním činem: přípravou části programu, pomocí s prací atd.

1.5.2. Slibový obřad z hlediska metodiky

Slib jako rituál - vytváří nový rozměr. Slovo se magicky mění při tomto obřadu v závazek. Rituál sám o sobě podbarvuje, napomáhá zapsání do paměti i podvědomí. Je tedy **prostředkem**, mezistupněm, určitou branou, kterou nováček projde. Je zásadním okamžikem ve skautském životě jednotlivce. Vedla k němu (z hlediska nováčka) dlouhá cesta se spoustou překážek. Nováček splnil podmínky NZ a ví, že má právo požádat vůdce o složení slibu. Vůdce oddílu svolá při vhodné příležitosti oddílovou radu. Poradí se s rádci, jestli umožní složení slibu, nebo, zda se ještě nějaký čas počká. V takovém případě je nutné **vysvětlit** uchazeči mezi čtyřma očima a srozumitelně, **v čem na sobě musí pracovat** a navrhnout i časový horizont jeho příští šance.

Při takovém rozhodování oddílové rady je potřeba dávat pozor na měřítka posuzování každého uchazeče. **Neměla by být stejná.** Jsou děti, které se s oddílem sžijí a nedělá jim potíže respektovat oddílové zásady a zvyky (možná jen zdánlivě). Jiní do oddílu zapadnou podstatně hůře a mají problémy se přizpůsobit. Při rozhodování o skládání slibu bychom měli brát v úvahu, jak se dotýčný snaží, **jakou cestu osobního vývoje od svého vstupu do oddílu urazil**, i když objektivně vzato je na tom hůře než ostatní. Kdybychom nasadili úplně stejná měřítka všem, nerespektovali bychom individualitu dítěte a mohlo by se stát, že se někteří nedostanou ke slibu nikdy. Problematické děti je třeba motivovat, taktně s nimi čas od času pohovořit, poskytnout jim zpětnou vazbu, zda jejich jednání a projevy směřují dobrým směrem či nikoliv. V okamžiku, kdy se rozhodneme připustit ke slibu někoho „problematického“, je potřeba oddílu vysvětlit, proč jsme se tak rozhodli a v čem dotýčný udělal pokrok, který nás vedl k tomuto rozhodnutí.

V případě, že oddílová rada slib schválí, měli bychom uspořádat pro slibujícího **předslibové rozjímání**. To může mít různou podobu. Většinou probíhá v přírodě na nějakém inspirativním místě (vrchol s výhledem do kraje, údolí průzračného potoka, stráž nad táborem, pohovor pod hvězdným nebem či u praskajícího ohně v týpku). Může mít podobu čtení nějakého inspirativního textu, rozhovoru s vůdcem nebo psaní úvahy do deníku, či kombinací těchto prvků.

Mezitím oddíl připraví slavnostní oheň a celý obřad. Když se slibující vrátí z rozjímání, odebere se oddíl mlčky do táborového kruhu.

Každý oddíl má svůj slibový rituál, pokusíme se tedy zmínit prvky, které jsou většinou podobné. Slavnostní slibový oheň zapalují většinou ze čtyř světových stran čtyři ohniváci, kteří při zapálení pronesou „zapalovací formulí“ (vycházíme-li ze Setona, pak jsou to Pravda, Láska, Síla a Krása, některé oddíly zapalují oheň mlčky či používají jiná slova). Když se hranice rozhořívá, zpívá se zpravidla „Červená se line záře“ nebo sk. hymna. Po rozhoření ohně dá vůdce pokyn k usednutí a nyní je třeba pohovořit o významu slibu v životě skauta. Některé oddíly čtou Setonův příběh „Stoupání na horu“. Rádce družiny pak všem představí slibujícího a vůdce oddílu se ho zeptá, zda se chce dobrovolně a na celý život zavázat k tomu, co mu ukládá slib. Pokud uchazeč souhlasí, vydá vůdce pokyn k „rozvinutí zástav“. Dvojice roztáhne státní vlajku, další drží Základy junáctví. Je vhodné, jsou-li přítomny oddílové a družinové vlajky. Vůdce vyzve uchazeče ke složení slibu. Ten přistoupí blíže k ohni, zdraví pravou rukou a pronese: „Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe“, natáhne ruku s pozdravem směrem k ohni: „sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce věrně v každé době“, popojde a ruku natáhne směrem Základům junáctví: „plnit povinnosti vlastní a zachovávat zákony skautské“, přistoupí před státní vlajku: „duší i tělem být připraven pomáhat vlasti a bližním. (dobrovolná doložka opět směrem k ohni) K tomu mi dopomáhej Bůh.“

Pak přistoupí k vůdci, který řekne: „Přijímám tě do světového skautského bratrství (sesterství)“ a předá slibový odznak. Ostatní mohou podáním ruky poblahopřát. Obřad můžeme zakončit Gillwelským kruhem (pravá ruka překříží levou, vůdce stiskem ruky pošle pozdrav dokola).

Před tímto obřadem je třeba slibujícímu vysvětlit, co bude kdy dělat, kde má stát atd. Uchazeč se většinou hrozně těší v kombinaci s nervozitou a musíme počítat s tím, že bude mít „okno“, zazmatkuje atd. V takovém případě je třeba, aby někdo poradil. U slibu vlčat a světlušek se doporučuje, aby celá smečka (roj) přeríkávala nahlas znění slibu a vůdce dítě držel při slibu za ruku (neboj, povedu tě)

Uchazeči zdůrazníme, aby mluvil pomalu a nahlas, aby se nebál. V případě nutnosti ostatní pomohou, poradí. Nezapomeneme vysvětlit slibovou symboliku. Oheň jako nejvyšší Pravda a Láska, státní vlajka zastupuje vlast, Základy junáctví povinnosti skautské i vlastní. Vůdce slib přijímá a členové oddílu jdou svědci tohoto závazku.

Slib bychom měli do programu zařadit tak, aby byl slavností dne. Aby jím žil celý oddíl. Aby přípravy ohně a obřadu probíhaly v klidu a ne ve spěchu na poslední chvíli. Aby byl slibový oheň také posledním programem dne. Určitě není dobré, když po slibu následuje noční bojová hra, která novými vjemy a zážitky nenechá v dětské duši slib dozrát.

Poslibové rozjímání následuje po zakončení slibového obřadu. Slibující zůstane v táborovém kruhu, mlčky se může dívat do dohasínajícího ohně, naslouchat zpěvu vhodných písní či příběhům. Další den by si mohl vzít na památku uhlík, ušít si na něj kožený váček a nosit třeba v kapse krojové košile.

Lze si jistě představit i jiné prostředí pro skládání slibu: vrcholek hory za ranního úsvitu, svíčkami osvětlená jeskyně, týpko atd. Důležité je vytvořit pro slib správnou slavnostní atmosféru a vybrat vhodné místo.

1.5.3. Shrnutí

Slib je výchovný prostředek. Pro nováčka první výraznou metou v jeho skautském životě. První veliký dílčí cíl. Vůdce se v předslibové části snaží nováčka motivovat k jednání, které vede k možnosti skládat slib, po jeho složení se o slib může při své další výchovné práci **opírat jako o již daný závazek**.

1.6. Slib a co dál?

Složením slibu práce nekončí, nýbrž pokračuje v trochu jiné formě dál. Je potřeba jeho význam **smysl a chápání postupně a systematicky rozšiřovat**. Příprava na slib probíhala zpočátku formou kolektivní činnosti (hra na vysvětlenou, scénky, debaty...), v druhé části formou **individuální** (předslibové rozjímání, rozhovor s vůdcem). V poslibové fázi se budeme opírat o obě uvedené formy, na významu bude získávat forma individuální. Zde bude hrát klíčovou roli vůdce, který bedlivě sleduje relativně samostatnou činnost družin, vnímá projevy jednotlivých dětí, komunikuje o tom s rádci a snaží se čas od času **věnovat individuálně každému členu oddílu...** Měl by se snažit vystihnout takový moment pro osobní rozhovor, kdy bude jeho vstup působit přirozeně. (během chůze terénem, při noční hlídce) Takové cílené rozhovory je dobré vést „**sokratovskou metodou**“, kdy si promyslíme otázky, spíše se ptáme a necháme dítě hledat odpovědi.

Význam slibu se budeme snažit rozvíjet:

- a) procesem vytváření **žebříčku hodnot** - organizováním debat a besed - kladení znepokojujících otázek
- b) **předkládáním a hledáním velkých ideálů**, vedení k poznání, že se dají uskutečňovat pouze **každodenní drobnou vytrvalou prací** (málokdy nějakými velkými skutky, ke kterým ve všedním životě nebývá tolik příležitostí). Vedením k vytrvalosti (dotahovat věci do konce, nevzdávat se, zkoušky odolnosti, sebezapírání) a zároveň poukazováním na souvislosti, které by jednou měly v něco vyústit.
- c) procesem **posilování svědomí**
 - hodnocením sebe sama, co jsem udělal správně, co ne
 - hodnocením ostatních, co se mi na jejich jednání líbilo, co nikoliv
 - chvíle ticha a samoty, možnost přemýšlet
- d) **sebepoznáváním** - různé psychohry a testy
 - pátrání ve vlastní minulosti (klíčové události mého života, důležité osobnosti, které mě ovlivnily, rodokmen)
 - já a přítomnost (jaký jsem dnes, jaké mám vlastnosti, jak se vidím já sám, jak mě vidí ostatní)
 - já a budoucnost (mé plány ve skautském i osobním životě, z hlediska krátkodobého i dlouhodobého)
- e) **vigíliemi** - meditací, která probíhá zpravidla v podnětném přírodním prostředí
 - cvičením soustředění

Pro názornost si uvedeme příklad **vigílie pro začátečníky**:

Výchozí myšlenky:

- vhodné prostředí - např. týpko s ohněm (teplo)
- vhodná osoba (nelze asi doporučit obecně věk - záleží na vyspělosti jedince - cca 14 let)
- vhodný čas a rozpoložení - večer, klid, ticho v táboře, dotyčný by neměl být moc ospalý, mohla by předcházet uklidňující procházka...
- vhodný příběh (knihy Slepíci polévka pro potěchu duše, Příběhy k zamyšlení...)

Meditace je založena na schopnosti **koncentrovat se na určité téma**. Této schopnosti je potřeba se učit. Proto začneme pomocí nějakého příběhu, který naše myšlenky povede. Můžeme třeba přivítat meditujícího v týpku, usadit se k ohýnku, obřadně vyndat knihu tajuplně zabalenou v ozdobné látce se slovy: "V této knize je ukryto nejedno tajemství. Dnes máš příležitost do ní nahlédnout." A odejít. Za chvíli se vrátit a povídat si o tom, co si dotyčný vybral za příběh, co ho oslovilo. Pro začátek stačí.

V počáteční fázi, kdy chceme uspořádat první vigílie, vybereme potencionálního uchazeče. Oznámíme mu, že ho po večerce čeká neobvyklý zážitek, ať nechodí spát. Zvědavost bude silným motivačním faktorem a jistě se přenese i na ostatní. Po proběhlé meditaci ho požádáme, aby nikomu neprozrazoval, co se dělo. Ostatní budou alespoň zvědaví. V pozdější fázi, kdy už bude mít několik členů tuto první zkušenost za sebou, již můžeme další vigílii „veřejně“ nabídnout a ponechat na svobodném rozhodnutí, zda chce pokračovat či zda počkáme. Z vigílií by se nemělo stát něco povrchního, co bude mít třeba lákavou formu, ale slabý obsah. A protože kvalita obsahu záleží na každém účastníkovi, je třeba ho nechat dozrát.

Postupně při dalších vigiliích přecházíme k tomu, že meditující již není veden příběhem, ale zamýšlí se sám bez podpůrného textu či otázek vůdce nad určitými tématy: mé přednosti (slabiny), mé největší úspěchy (neúspěchy)... Dobrou pomůckou je deník. Určitý motivační a kontrolní roli hraje vůdce svými taktními vstupy, rozhovory...

Vrcholnou fází vigilie je probdělá noc u ohýnku, vnímání noci, rozbřesku a narození nového dne.

- f) společnou či individuální **četbou** inspirativních textů, knih. Je třeba, aby měl vůdce „načteno“, aby věděl, kam pohotově sáhnout v případě potřeby. Dobře nám poslouží určitá kartotéka či databáze, která nám pomůže vyhledat vhodný text ke konkrétní události či situaci. Vhodné příběhy či zamyšlení se vyplatí okopírovat a zakládat do desek.

K tomuto tématu řadíme i práci s **myšlenkami významných osobností**: výpisky, zatrhávání důležitých částí v knihách, přemýšlení a debaty o nich, kritické zkoumání jejich platnosti.

Každý oddílový podnik (výprava, vycházka, táborový den) by mohl začínat a končit **denním heslem** – myšlenkou nebo citátem s hlubším obsahem. Předem se můžeme domluvit s některým starším členem oddílu, aby si připravil pro chvíli zahájení výklad. V průběhu dne se k heslu několikrát vraťme. Ptejme se na jeho znění i význam (každou chvíli někoho přepadneme otázkou, jak zní, jeho vyslovením či vysvětlením podmiňujeme různé činnosti). Poměrujme jednání lidí a jevy kolem sebe právě z úhlu zadané myšlenky. Hledejme skryté souvislosti. Při zakončení podniku zhodnoťme, jak se nám dařilo žít uplynulý den ve znamení uloženého hesla, dejme prostor postřehům členstva.

Oslovující hesla a citáty potřebujeme mít **na očích**. (nástěnky, nalepené kartičky na zdi...)

Jednou za čas uspořádáme **citátovou cestu**. Vyberme vhodné citáty, umístíme každý z nich večer v lese ke svíčke a za naprostého mlčení vyšleme účastníky, aby procházeli od světýlka ke světýlku a rozjívali. Později můžeme debatovat o těch, které nejvíce zaujaly.

- g) předkládáním **pozitivních** vzorů - vyprávěním příběhů, čtení, filmy, divadlo, besedy se zajímavými lidmi.
- h) **sebepečkováním** - opět různé zkoušky hladu, mlčení osamělosti, ztráty pohodlí, schopnosti odříct si na určený čas různé požitky.
- i) **požitky v přírodě** - pochod za svítání, východ či západ slunce, úplňková noc na horách... Moderní člověk potřebuje aspoň čas od času vystoupit z moderní civilizace a naslouchat svému vnitřnímu hlasu a hlasu přírody, které přes hluk umělých přístrojů často neslyší. Příkladem řízeného programu bez přítomnosti vůdce mohou být třeba rytířské jízdy.

„**Rytířské jízdy**“ jsou výpravy starších skautů do přírody. Vůdce může připravit trasu s několika zastávkami na zajímavých místech. V obálce je přiložen ke každé zastávce určitý inspirativní text. Mladý člověk osaměle (či po dvojicích) putující krajem vnímá velmi citlivě podněty z okolní přírody i přiložených textů a může zaslechnout třeba i hlas „vyšších sfér“.

Je dobrým skautským zvykem vodit takto mladé lidi do přírody a učit je vnímat ji jinak než jako pouhou **kulisu** ke hrám. A skupina vnímá většinou méně než jednotlivci. Narážíme zde však pochopitelně na určitá bezpečnostní rizika, hlavně u děvčat. Trasu tedy můžeme vést třeba jen v okolí tábora či základny, v podvečer či za svítání a také splní svůj účel.

- j) **osobní kontakt s vůdcem - Rozhovory** s vůdcem mezi čtyřma očima o dodržování zákona, slibu v životě, o potížích s tím spatých, životních trampotách a způsobu jejich řešení, dodání síly, motivace k dalšímu překonávání překážek.

Za velký úkol vůdce chápejme snahu o **vyhledávání či vytváření vhodných momentů** pro takové rozhovory, aby to z pohledu účastníka působilo co nejpřirozeněji.

Dopisy

V případě vztahové krize: vysvětlení svých záměrů či jednání, úvaha o dalším vývoji situace, požádání o spolupráci atd. Vhodné v případě, kdy je ztížena či znemožněna verbální komunikace.

V případě potřeby vyjádření pochvaly, motivace k další práci atd.

k) Životem ve společenstvu

Zatímco výše uvedené cesty výchovy v duchu skautských ideálů se týkají záměrně navozovaných situací a činností, poukazuje tento bod na klíčový význam **dobrého společenstva** pro zdárný rozvoj jedince. Společenstva na mravní úrovni, které už jen vyzařováním své energie podněcuje k pozitivní aktivní činnosti a naopak určité činnosti či druhy jednání vylučuje. Hovoříme o **skautském duchu** oddílu, který prostupuje veškerým děním. Měli bychom si připomínat, že takový duch společenstva roste nebo může upadat. Je tedy třeba stavět existenci oddílu na náročných a důsledně vyžadovaných zásadách. Především snaze o naplňování sk. zákonů, jmenovitě:

- nesobectví (dělíme se, sdílíme společně dobré i špatné, učíme se myslet na ostatní, jak se cítí, co je trápí, jak jim můžeme udělat radost),
- dobrovolná vnitřní kázeň (cvičením sebeovládání, respektováním druhých, možností ovlivňovat chod oddílu, vyzkoušet si řídit část programu)
- převaha ducha nad hmotou (žítím dle zásady „radostná skromnost“ či „více být než mít“, pestrou činností podloženou nevelkými materiálními náklady – př. táborový „primitivismus“, skromnost ve vaření, vybavení... Učit se přemýšlet nad tím, co spotřebovávám a jaké to má další důsledky. Učit se co nejvíce vyvarovat lákadlům konzumního pojetí života)

Výchova vzorem aneb „příklady táhnou“! Jedním z nejsilnějších výchovných prostředků k vytváření určitého životního stylu a hodnotového žebříčku je vliv vzorů:

- a) osob, s nimiž přicházíme přímo do styku (vůdce, rádce, kamarád)
- b) zprostředkovaně – v literatuře, filmu, společnosti

Je třeba si však také uvědomit, že svěřené děti od nás či jiných jim předložených vzorů mohou pochytit nejen to, co bychom si přáli, ale i naše nedostatky. O to víc bychom se měli snažit na sobě pracovat.

Výchova v duchu skautských ideálů je nekonečným procesem. V různých životních fázích mění svou podobu. Přímý vliv a řízení ze strany vychovatele ustupuje do pozadí a v mladém člověku se probouzí síla a chuť pracovat stále více z vlastní iniciativy. Výchova se stává sebevýchovou.



Dáma

Také dáma patří do skupiny her, kde se střetávají dvě armády. Černí a bílí vojáci proti sobě postupují, svádějí půtky, manévrují, vzájemně se zajímají. Všechny hrací kameny se řídí stejnými pravidly o pohybu, všechny mají stejnou sílu, jen kámen v průběhu hry povýšený na dámu je výjimkou. Dáma byla vymyšlena ve dvanáctém století, pravděpodobně na jihu Francie. Nejdřív bojovaly jen obyčejné kameny, teprve později přibylo pravidlo, že každý kámen, který dojde na konec desky je povýšen na dámu a získává větší pohyblivost. V původní hře nebylo skákání povinné, i to je teprve pozdější úprava.

Metodika výchovného využití tradice, státní a skautské symboliky, kroje

V současné době, kdy člověk vykořeněný vlivem moderní civilizace často zpretrhal řadu pout, jež ho spojovala se svými předky, jejich zkušenostmi, událostmi starých časů, s moudrostí přírody, by se měl skauting snažit výchovně využívat tradici. Tím usilovat o narovnávání vztahů k lidem, věcem, o opětovné zapouštění kořenů ve svém rodném kraji, své zemi atd. Ve světě probíhající globalizace tak můžeme vyvažovat její negativní aspekty.

Při práci s tradicí, při využívání jejích prvků však dbejme, aby sloužila jako výchovný prostředek a nebyla svým nepřiměřeným používáním zaměřována za cíl.

Tradici si z hlediska metodiky rozdělíme do dvou skupin: skautské a státní.

2.1. Tradice skautská

Kroj

Jaký smysl má používání krojů? Posilují pocit sounáležitosti. Působí motivačně - různé odznaky - jimiž se dítě může pochlubit. Reprezentuje hnutí na veřejnosti. Je „zhmotněním“ skautské myšlenky - dítě potřebuje názornost, zapisují se do podvědomí. Je prostředkem při výchově k pořádnosti. Na stavu kroje se podepisují osobní vlastnosti dítěte. V určitých situacích i prostředkem k posilování schopnosti jít proti větru (ostatní děti se pošklebují). Jednota oblečení navíc stírá rozdíly mezi jednotlivými vrstvami, z nichž k nám děti přicházejí.

Vůdce by měl rozhodnout, v jaké míře bude oddíl kroj používat - kdy je potřeba ho mít povinně, kdy ne. Dětem to vysvětlit, a pak jít sám příkladem. Jsou družiny, které se scházejí na své každotýdenní družinovce v kroji. Jiné oddíly používají kroje jen při celooddílových či veřejných akcích. Někde se kroje nepoužívají vůbec. Jako samozřejmost bychom však měli vnímat alespoň občasné používání kroje (alespoň při větších oddílových, veřejných či slavnostních akcích - cestování dopravními prostředky, vztyčování st. vlajky na táboře, nákupy...). Jinak se vzdáváme jednoho z dobrých výchovných prostředků.

Dětem je třeba vysvětlit, co jednotlivé krojové prvky znamenají a popř. jaké mají praktické využití. Rozumnou mírou průběžného vysvětlování a slavnostního předávání odznaků u splněných zkoušek lze docílit stavu, kdy většina členstva oddílu po kroji touží, nebo ho alespoň nechápe jen jako nutné zlo.

Jak vysvětlit krojovou symboliku? Děti potřebují slyšet příběhy, či přirovnání, které vysvětlí význam jednotlivých prvků kroje. Jako příklad si uveďme šátek a turbánek.

Šátek žlutý - barva slunce, hnědý - barva země, šedý - barva poustevnického pláště – podle poustevníků, tedy lidí, kteří žili o samotě v přírodě, přemýšleli a hledali odpovědi na nejrůznější otázky.

Turbánek - spojuje nás, ale nesvazuje, symbol věčnosti - můžeme otáčet pořád dokola nemá počátku ani konce - skautem jednou, skautem navždy.

Slibový obřad - viz metodika přípravy na slib

Táborové ohně a chování - viz téma táboření

Nástup se vztyčováním státní vlajky může být velmi účinným výchovným prostředkem, záleží na způsobu provedení. Někteří vůdcové chápou vztyčování státní vlajky jako nutné zlo, nejraději by ho zrušili (nebo to dokonce již udělali), jiní zase lpí na formě a možná jim někdy uniká obsah. My však potřebujeme, aby děti vnímaly vztyčování a snímání státní vlajky jako určitou slavnost dne, kdy vyjadřujeme **svoji úctu a vděčnost své zemi**, zkušenostem, kterými v dějinách prošla, lidem, přírodě atd.

Podobu obřadu, kterou se pokusím navrhnout, vnímejte pouze jako jednu z možností. Každý oddíl si vytvoří vlastní provedení.

Před prvním nástupem si svoláme tábor, již převlečený do krojů a přečteme si společně **příběh** třeba z nedávných dějin (např. z období odboje). Pak můžeme názorně vysvětlit, proč vztyčujeme každý den státní vlajku. Na povel píšťalkou (-. Nástup) vytvoří táborové mužstvo kruh kolem stožáru. Kruh je přátelštější než přesně tvarované čtverce či obdélníky. V naší podobě nástupu se pokusíme redukovat počet slovních povelů. Po vytvoření kruhu pozdravíme táborové mužstvo v novém dni, kdo chce, vyjádří nějaké **přání nebo předsevzetí**, které se pokusí dnes naplnit, přečteme **heslo dne**, připomeneme příběh a vztyčíme státní vlajku. Je dobré doprovázet vztyčování vlajky zpěvem **skautské hymny** (zpěv sjednocuje duše, protáhne si plíce, podbarvíme celý obřad a zároveň v praxi využijeme sk. hymnu. Kdy jindy bychom ji měli s oddílem zpívat, aby nebyla jen teoretických úkolem ve stezce?) Ranní nástup by měl probíhat svižně, vlajka být vytažena rychle. **Sekera zaseknutá do špaluku** na konec obřadu značí, že práce (program, nový táborový den) byla zahájena.

Večerní nástup nemusíme nazývat nástupem, nýbrž třeba **večerní slavností**. Sejdeme se na pokyn řádce dne v krojích kolem stožáru, **usedneme** do trávy a hodnotíme právě proběhlý den. Oznámíme **výsledky bodování** úklidu, různých soutěží. Vyjádříme se k tomu, co se nám líbilo, nelíbilo, podařilo či nepodařilo. Vedoucí naznačí něco z programu na další den (abychom se mohli těšit), upřesníme pokyny pro večerní program. Víťaným zpestřením může být třeba táborová ruleta. Pod jednotlivými čísly se skrývají příjemné či méně příjemné úkoly typu: i svačina navíc, bodování úklidu, celý tábor chodí v následující čtvrt hodině pozadu atd. Úkol se plní hned po ukončení nástupu. Nezapomeneme na důkladný **rozbor hesla dne**.

Na pokyn vůdce vstaneme, za zpěvu **večerky** stáhneme st. vlajku (večer ji stahujeme pomalu), vůdce **vyjme sekera** ze špaluku a rozejdeme se.

Stane-li se nástup určitým vyvrcholením dne spojeným s různými zážitky, určitě nebude dětmi chápán jako formalita ani nutné zlo. Společná setkání veškerého táborového osazenstva, kdy probíhá společné hodnocení uplynulého dne, kdy vzniká vážnější atmosféra, jsou důležitá pro rozvoj vnitřní kázně, stmelivosti kolektivu, schopnosti veřejně formulovat svůj názor atd.

Seznamování se skautskou historií

Potřebujeme seznámit členstvo oddílu s historií svého oddílu, střediska i hnutí jako celku. Jednou z možností je vyprávění spojené s prožitkovou hrou, čtením, prohlížením publikací s fotografiemi. Vyplatí se pozvat někoho z oldskautů, který může vyprávění doprovodit vlastními zkušenostmi a zážitky. Prožitkové aktivity slouží obecně k tomu, že jsou jejich účastníci s to lépe pochopit souvislosti, neboť i jednoduchá hra s dobrým úvodem, provedením a závěrem se přibližuje znázorňované události lépe než pouhé vyprávění.

Příklad: Pořádáme celoodpolední hru na téma „Stopami předků“(historie českého skautingu). Začneme vyprávěním o poměrech v Rakousku-Uhersku, vysvětlíme, jaké měl br. Svojsík potíže se zakládáním skautského hnutí. Výklad doprovodíme hrou. Všichni se chytanou za ruce a vytvoří kruh. Jeden dobrovolník stojí uprostřed a snaží se z kruhu (překážek, které kladly rakouské úřady) uniknout ven. Ostatní mu brání svými těly. Hrajeme omezený čas. Po skončení rozebereme pocity strážců i odvážlivců. Kdo se domníval, že to zvládne hravě, kdo měl obavy, kdo se sebou bojoval, zda se přihlásit či nikoliv atd.

Navážeme líčením situace za první sv. války, kdy skauti pomáhali Červenému kříži. Hned máme motiv pro uspořádání zdravotnické soutěže. Mužstvo hledá v okolí několik osob, z nichž má každá kartičku se zraněním. Je nutno provést ošetření a dopravit zraněného do nemocnice (táborové marodky). Stejným způsobem si můžeme vymyslet řadu úkolů a her k ostatním epochám – okupace – odboj (nějaká bojovka), padesátá léta (simulace soudu) atd. Můžeme využít příběhy lidí pronásledovaných totalitními režimy (rubrika časopisu Čin – Lilie pod klopou, lilie za mřížemi, Lešanovský K.: Se štítem a na štítě, apod.).

Při přibližování historie českého skautingu bychom neměli zapomenout na návštěvu historických míst jako místo prvního tábora (Wolkerův pomníček v Orlovských lesích u Lipnice), Ivančena, Svojsíkův hrob na Vyšehradě, Sluneční zátoku na Sázavě atd.

2.2. Metodika výchovy k vlastenectví

Vlastenectví chápáné jako vnitřní vztah člověka k vlastní zemi se dá těžko naordinovat zvenku, málokdy se dá zapálit pouhým povídáním. Zapojíme tedy i ostatní možnosti vnímání - být na místě, na vlastní oči vidět, ohmatat si, a hlavně prožít. Nebojme se pořádat na základě historických událostí prožitkové hry, které se hlouběji zapíší do dušiček našich dětí. Dejme však pozor na černobílou líčení postav a událostí. Úměrně věku lze ordinovat určitá míra historického rozporu a složitosti jednotlivých událostí.

Jak chápe dítě pojem vlast? Neví, možná odpoví názvem země - Česká republika. I to je však pro něj zatím příliš abstraktní pojem. Učme členy našich oddílů, že vlast je pro nás v prvé řadě **místo, kde žiji**.

Měli bychom tedy dobře poznat svoji obec a okolí, navštívit muzea, výstavy, vypátrat, jaké významnější osoby se zde narodily, žily či působily. Zorganizujeme besedu s pamětníkem starých časů. Prozkoumejme okolí, jeho přírodní, kulturní i historické zajímavosti. A hlavně čas od času pro naši obec něco užitečného udělejme - brigádu na úklid parku či hry pro malé děti atd.

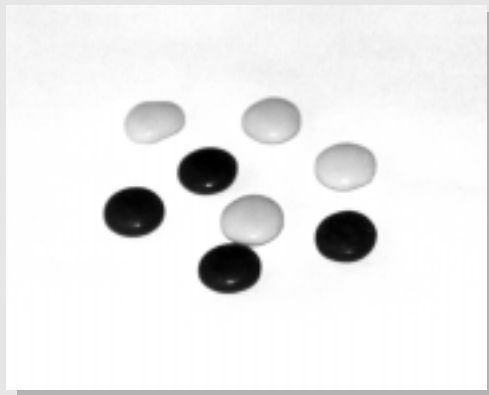
Zájem dětí o zajímavosti obce můžeme podnítit vyhlášováním pátracích her. Sestavíme např. soubor otázek, který členům oddílu namnožíme nebo vystavíme ve vývěsce. Úkolem

je vypátrat do konce měsíce co nejvíce odpovědí. Hra na přípravu velmi nenáročná, a přesto dokáže zaměstnat mysl alespoň některých skautíků na celá odpoledne. A pokud vše dobře uvedeme (příběhem, scénkou) a přislíbíme dobré bodové hodnocení, určitě se bude většina oddílu snažit.

Druhým rozměrem je vlast v širším pojetí. Řekli jsme si, že základem jakékoliv vlastenecké výchovy je hlubší seznámení s vlastní obcí, jejími pamětihodnostmi atd. Vnímání pojmu vlast je třeba dále rozšiřovat. V naší celoroční činnosti bychom se měli věnovat:

- **Myšlenkám význačných osobností našich dějin** - zde nám snad nejde ani tak o faktografii (narození, kde studoval, co napsal atd.), nýbrž převážně o vypíchnutí důležitých myšlenek a jejich zasazení do souvislostí. Co tyto myšlenky způsobily ve své době a v čem jsou aktuální dnes. Napíšeme např. na kartičky několik citátů od TGM. Rozvěsíme je po zdi v klubovně a koncem schůzky se ptáme skautíků, který z nich je nejvíce oslovil a proč.
- **Výročím** - průběžně připomínejme různá výročí - nejlépe formou her kombinovaných s vyprávěním. Např. kolem 25. února uspořádáme bojovou hru na téma Útěk přes hranice, po jejím proběhnutí přiblížíme členstvu hrůzy komunistického režimu třeba přečtením některého ze skutečných příběhů pronásledovaných lidí. Nebo u příležitosti 28. října navštívíme Lány a řekneme si něco o TGM.
- **Návštěvě historických míst** - Praha, Levý Hradec, Budeč, Říp, Blaník, Sněžka, pohraniční pevnosti, Lány, místa lágrů politických vězňů (Jáchymov), Terezín...

Pokud s oddílem alespoň některá z těchto míst navštívíme a na místě si řekneme něco k historickým událostem, popř. uspořádáme nějakou prožitkovou aktivitu, bude to mít na paměťové stopy a hodnotovou orientaci našich dětí určitě větší vliv než pouhý teoretický výklad někde v klubovně.



GO

Go je jedna z nejstarších a nejkrásnějších deskových her. Svou hodnotou a dramatickostí se s ní mohou měřit jen šachy. A přece ji zná a hraje mimo Asii jen málo lidí. Nejoblíbenější je asi v Japonsku. Deska o tři sta šedesáti jedna polích představuje panenskou „zemi nikoho“, o kterou se zajímají dva sousední státy. Oba chtějí získat pro sebe co největší díl dosud neosazeného území. O to se snaží pomocí sto osmdesáti jedna černých a sto osmdesáti bílých kamenů. Takové množství herních pomůcek je i jednou z překážek k většímu rozšíření této hry. Dr. Dušan Prokop, první průkopník go v Čechách, používal jako hrací kameny žluté a hnědé lentilky.

3.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA

Roční program oddílu. Využití stezky jako osnovy programu. Motivace celoroční činnosti oddílu

„Bůh stvořil čas. O spěchu přitom nebylo řeči.“

autor neznámý

Dobré, tedy vyvážené plánování činnosti patří mezi nejobtížnější úkony při vedení oddílu. Jeho podceňování vede k nahodilosti a systematická výchova, o kterou skauting usiluje, nahodilou být nemůže. Na straně druhé hrozí formálnost a zkostratělost. Cílem plánování je tedy dosažení stavu, kdy činnost oddílu na jedné straně obsahuje všechny náležité prvky programu a na straně druhé oddíl (jednotlivci i jako celek) **roste**.

K jednotlivým činnostem se musíme pravidelně vracet, vyhasínající paměťové spoje obnovovat a posilovat. Zároveň bychom měli brát v úvahu částečnou obměnu členstva oddílu v průběhu několika let. Roční plán tedy nemůže být stejný loni jako letos. Jak z toho ven?

Rozdělíme plán činnosti oddílu na **statický a dynamický**.

3.1. Statický plán

Statický plán by si měl vzhledem k místním podmínkám vytvořit na základě skautské stezky postupně každý oddíl. Je to soupis jednotlivých prvků činností přiřazených k určitým časovým úsekům (ročním obdobím nebo měsícům). Jeho páteř tvoří skautská stezka. Jednotlivé úkoly, které nám ukládá, si rozepíšeme tak, aby pokud možno vyhovovaly ročnímu období. Promyslíme, které prvky programu budeme plnit se skupinou (družinou, oddílem popř. střediskem) jako celkem a které úkoly budou záležitostí individuální výchovy.

Do statického programu zařadíme i tradiční oddílové činnosti vztahující se k určitému období, stejně tak i možnosti výprav a dalších akcí.

Příklad statického plánu oddílu skautů

Podzim (září, říjen, listopad):

- Myšlenkové základy: I., 2. a 3. skautský zákon (na každý měsíc jeden)
- Osobnosti: A.B. Svojsík, T.G.M, Sv. Václav
- Vlastnost: připravenost (ze začátku skautského roku je třeba důsledně podchytit, aby si členové oddílu nosili na schůzky všechny potřebné věci), dochvilnost, věrnost
- Zkoušky sebeovládání: týden bez sladkostí, televize, ranní sprchování studenou vodou
- Zaměření her a soutěží: prostorová představivost, paměť, pohyb
- Historické události: Vznik republiky, 17. listopad, Mnichovská zrada
- Teorie: st. vlajka, znak, hymna...
- Praxe: uzle, zacházení s lany, mapa, buzola...
- Příroda a ekologie: poznávání stromů, herbář listů, můj oblíbený strom, poznávání kamenů, návštěva geologicky zajímavých míst v okolí
- Rukodělné činnosti, práce s nástroji:
 - jednorázové činnosti: práce s listy (kouřové otisky), papírem (origami)...
 - systematický výcvik: práce s nožem
- Zdravověda: krvácení tepenné a žilní, umělé dýchání, nepřímá masáž srdce...
- Vodácký výcvik na klidné vodě – pramice – přehrada Seč
- Horolezecký výcvik – slánění a vylezení jednoduché stěny
- Sportovní výcvik: CMT, výběh do lesa s pohybovými hrami, překážková dráha, účast na lesním běhu Velká cena Monaka
- Výpravy: Wolkerův pomníček, místo prvního skautského tábora, pohraniční pevnosti u Náchoda,
Skalnaté údolí Doubravky, Experimentální archeologie v pravěké vesničce v Kochánovicích, Indiánské léto – týpka, Šiškovice – noční pochod družin..., návštěva Lán (+ soupis dalších x možností, kam je vhodné jet v podzimním období)
- Služba: sbírání odpadků v parku, brigáda na skautské základně v Šiškovících...
- Rádcové: Rádcovská pouť (dvojice) Železnými horami
- Vůdce: Osobní rozhovor na téma život dle skautských zákonů se všemi, co skládají první stupeň
- Oddílová rada, výcvik rádců: zásady vedení družinovky, metodika her, bezpečnost

3.2. Dynamický plán

Statický plán zahrnuje v bodech jednotlivé činnosti, které je nutné vzít v potaz při tvorbě **dynamického plánu** na konkrétní měsíc. Dynamický plán vychází z momentální situace v oddíle, měl by být výsledkem dohody členů oddílové rady. Výchozím bodem je vždy rozbor činnosti v uplynulém měsíci, na kterou navazujeme. Pro jednotlivé družiny stanovíme několik témat jako povinné minimum. Vždy by měl zůstat prostor pro vlastní aktivitu a tvořivost rádců. Nezapomeneme promyslet, které činnosti realizuje družina, které oddíl jako celek, jakou roli bude hrát vůdce (zda

bude některé činnosti provádět přímo s dětmi či zprostředkovaně tím, že je naučí rádce). Které úkoly a za jakých okolností (např. zkoušky sebeovládání) zařadíme, které věci budeme hodnotit na oddílové schůzce či výpravě (viz kontrolní funkce oddílových akcí).

Příklad dynamického plánu oddílu skautů

Měsíc říjen

- 2. skautský zákon – příběh o věrnosti
- Historické události: Oddílovka – Vznik republiky – na základě dokumentárního filmu (video) a následné večerní a noční hry „Ruská anabáze“ aneb úloha legií a vznik ČSR kombinovaná se čtením z deníku legionáře. Úkol: pátrání po pomníčkách I. sv. války
- Teorie: státní vlajka a pravidla pro její vyvěšování, státní znak
- Vlastnost: věrnost – po dobu jednoho týdne na sebe budeme každý večer v 19.00 hod myslet, kdo nezapomene? Nevynecháme ani jeden oddílový či družinový podnik.
- Zkouška sebeovládání: týden se sprchujeme ráno studenou vodou
- Ruční práce: kouřové otisky
- Práce s nástroji: práce s nožem, výroba zapalovacího ježka + soutěž, komu vydrží déle hořet
- Zdravověda: tepenné krvácení
- Praxe: práce s mapou a buzolou
- Příroda a ekologie: oddílová soutěž v poznávání listů
- Sport: výběh do lesa, finská stezka
- Oddílová výprava: Šiškovice – pátek – večerní a noční putování družin podle mapy, sobota – brigáda u chaty – dřevo na zimu, odpoledne orientační závod jednotlivců
- Družinové výpravy do okolních vsí, pátrání po pomníčkách z první světové války.

Statický a dynamický plán se týká obsahu činnosti v určitém časovém úseku. Statický přináší nabídku témat, která použijeme při tvorbě plánu dynamického. Je na rádcí družiny, jak si „povinné“ činnosti rozvrhne do jednotlivých schůzek. Z dlouhodobého hlediska pak můžeme program oddílu vnímat jako **spirálu**. Po určitém čase se vracíme k činnostem, kterými jsme se již zabývali. **Zopakováním a hlubším poznáním se dostáváme o něco dál než minule.**

Při činnosti skautského oddílu musíme s předstihem plánovat termíny některých akcí. Středisko by mělo stanovit termínový plán svých akcí (na půl roku či celoroční). Oddíly pak přizpůsobí své akce. Výpravy a větší akce oddílu rozvrhneme zpravidla na půl roku (někdo i na celý rok) dopředu. Informujeme o nich písemnou formou rodiče, kteří pak mohou lépe přizpůsobit své rodinné akce.

3.3. Motivace k celoroční činnosti oddílu

Nejrozšířenějším způsobem motivace k dlouhodobému usilování bývá **bodování** či nějaká jeho alternativa – udělovací kartičky, oddílové peníze, korálky, vybarvování políček na cestě atd. Vše je založené na stejném principu – děti získávají za snahu nějakou jednotku ohodnocení (např. body). Tyto se jednou za čas sečtou a výsledky vyhodnotí.

Bodování je mocnou zbraní, může dobře posloužit, může se však obrátit i proti nám, rozhasit vztahy v oddíle a demotivovat. Abychom se vyhnuli tomuto riziku, měli bychom:

- a) Stanovit předem jasná pravidla, co a jak bodujeme a kdy budeme výsledky vyhlášovat. Tato pravidla pak důsledně dodržovat.
- b) Raději oddělit hodnocení docházky od výsledků soutěží. U docházky hodnotit, kdo přišel včas, kdo se omluvil či neomluvil za nepřítomnost a povinné vybavení na schůzku. Docházku vyhodnocovat dlouhodobě (za období alespoň tří měsíců až celého roku).
- c) Při hodnocení výsledků soutěží mít na paměti pravidlo, které říká, že by měl každý člen oddílu alespoň jednou za čas **zažít úspěch**. Tedy zařazovat a hodnotit natolik různorodé hry a soutěže, aby měl každý možnost v něčem vyniknout. Při vyhodnocování soutěží se soustředíme více na způsob, jak kdo hrál, jak se kdo cítil, kdo měl sklony podvádět, kdo hrál poctivě, kdo se hádal atd., než na pořadí. Je vůbec otázkou, zda má smysl dlouhodobě sčítat body za umístění v soutěžích.

Uvedeme si jeden konkrétní příklad bodování. Vůdce oddílu (či pověřený činovník) vede pravidelně zápisy do tabulky oddílového bodování. Za účast na schůzce či výpravě se počítá 5 bodů, za pozdní příchod 4 body, za omluvenou schůzku 2 body (nutno se omluvit předem – např. telefonát rádci, vzkaz po kamarádovi, zpětné omluvy přijímáme jen ve výjimečných případech, když nebyl prostor se omluvit včas). Za neomluvenou schůzku počítáme – 5 bodů. Každou schůzku rádce vylosuje jednu z věcí povinného vybavení (zápisník, psací potřeby, nůž, uzlovačka, šátek, KPZ, stezka) a kdo ji má s sebou, dostane 2 body.

Body se sčítají 3 x za rok a výsledky se vyhlášují v prosinci, březnu a červnu. Za tři neomluvené podniky v průběhu tří měsíců může oddílová rada člena až vyloučit.

Při důsledném sledování těchto parametrů můžeme docílit slušné docházky, kdy členové oddílu chodí na schůzky včas, nosí si potřebné věci a nepřítomnost předem omlouvají.

Dobrou motivací k dlouhodobé práci v oddíle by měla být účast na táboře či nějakém speciálním podniku. Členové oddílu musí dosáhnout určité docházky a splnit třeba určitý počet úkolů. Podmínky je opět třeba stanovit předem a průběžně informovat o vývoji situace, upozorňovat ty, kteří zaostávají.



Vrhcáby

Vrhcáby mají zajímavou minulost. Jsou jednou z variant prastaré hry, která vznikla ve starověku a nazývala se tabula. Z antického Říma se dostala až na Dálný východ, do Číny, Japonska a rozšířila se i po celé Evropě. Až do 19. století patřily vrhcáby i v Čechách k oblíbeným zábavám. Hrají se na obdélníkovém herním plánu, kde je na delších stranách vyznačeno po dvanácti klínovitých polích, střídavě tmavých a světlých. Dále je potřeba patnáct černých a patnáct bílých hracích kamenů a dvě hrací kostky. Přestože se při hře užívají kostky, které určují postup kamenů, nerozhoduje o vítězství a porážce náhoda, ale hráčova taktika.

4.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA



Stezka – jak naučit a jak vyzkoušet. Motivace – proč chci, aby uměli to či ono

Skautská (vláčká) stezka (či cestička u světlušek) by měla být páteří našeho konání. Jedná se o seznam činností a úkolů z různých oborů a oblastí, jejichž zařazením do plánu programu oddílu sledujeme vyváženost, všestrannost a určité směřování, růst jednotlivců i celku. Rozdělením obsahu stezky do tří částí (NZ, I. stupeň, 2. stupeň...) přibližujeme dětem dosažitelnost splnění jednotlivých částí. Na ty se pak váží další možnosti – po NZ slib, po I. stupni Tři orlí pera...

Členy oddílu se snažíme učit vnímat životní cestu jako „stoupání na horu“, kdy se snažíme dosahovat určitých cílů (vrcholů hor), přičemž se musíme potýkat s nejrůznějšími překážkami. **Členy oddílu tak učíme stanovovat si cíle, hledat k nim cesty, překonávat obtíže s nimi spojené.** Správným používáním „stezky“ jim v tom můžeme hodně pomoci.

Jako vhodná motivace nám poslouží vyprávění příběhu „Stoupání na horu“ od E.T. Setona. Tento příběh by měl v každém oddíle alespoň jednou ročně zaznít. Najdeme k tomu vhodnou příležitost (po zapálení slibového ohně, při přijímání nováčků, vyhlásování splněných zkoušek atd.).

Pro systematickou práci se stezkou potřebujeme vytvořit dobrý vztah mezi dítětem a stezkou. Tak, aby nebyla vnímána jako nějaká žákovská knížka, ale jako výzva. Můžeme se o to pokusit třeba následujícím postupem:

Na první dvoudenní výpravě podstoupí nováček **svíčkovou cestu**. Prochází mlčky večerní krajinou od hořící svíčky ke svíce. U každé z nich vyslechne od některého člena oddílu jeden skautský zákon. Na konci ho vůdce přivítá v oddíle, předá mu stezku a stručně vysvětlí, co skautská stezka obnáší. Takový nováček si pak možná občas vzpomene na poselství tohoto večera, když bude brát stezku do ruky a listovat v ní.

Druhým krokem bude vytváření vztahu **stezka – můj průvodce**. Vysvětlíme nováčkově, že stezka je součástí povinného vybavení na schůzku či výpravu, což průběžně kontrolujeme a případně bodujeme. Nováček si stezku řádně vyplní a vyrobí obal. (Výrobu obalu jako drobnou rukodělnou práci můžeme zařadit mezi oddílové doplňky nováčkovské zkoušky).

Třetím stupínkem může být **stezka jako vizitka**. Vůdce či rádce do stezek svých bratrů často nahlédnou, chtějí vědět, co všechno již zvládli. Jen tak prohodí pár pochvalných či káravých slov ohledně snahy jednotlivců.

V určitých situacích vnímáme **stezku jako podmínku**. Chceš-li skládat slib, je třeba dokončit nováčkovskou zkoušku. Toužíš-li zakusit slasti skládání Tří orlích per, splnění prvního stupně je jednou z podmínek.

K větší motivovanosti členstva k plnění jednotlivých úkolů poslouží **obřadnost** při splnění jednotlivých celků – např. slavnostní předávání odznaku prvního stupně na celooddílovém shromáždění.

Z hlediska vůdce a oddílové rady chápeme stezku především jako základ při sestavování plánu programu. Rozvrhneme si, které její body budou provádět družiny hromadně (výklad zákona, stavba stanu, práce s buzolou, celostní motorický test, sociálně prospěšná akce...). Tyto body pak družina či oddíl realizuje. V některých případech zapíšeme do stezky splnění úkolu pouhou **účastí člena** při činnosti (sociálně prospěšná akce). V jiných případech zařadíme po návratu soutěž či hru, která **prověří** úroveň znalostí (orientace). Vůdce se rozhoduje, komu splnění uzná. Oba případy mají společného jmenovatele – **děti předem nevědí, že budou hodnoceny** a je pro ně příjemným překvapením, když jim vůdce oznámí: „Dej mi stezku, musím ti něco potvrdit!“ Takový postup můžeme označit jako nepřímý.

V opačném případě děti **přímo vyzveme** ke skládání jednotlivých bodů. Týká se to většinou těch úkolů, které lze splnit pouze individuálně. Dětem poskytneme časový prostor (třeba na táboře hodinu v podvečer) a jsme k dispozici jako „zkoušející“. V takové roli se snažíme vyhnout podobě školního zkoušení. Vymýšlíme jiné způsoby, jak prověřit znalosti.

Motivovanost můžeme podpořit např. bodovým ohodnocením za splnění úkolů.

Jiná situace vzniká v případě **iniciativních jedinců**, kteří pronásledují chudáka uštvaného vůdce se stezkou v ruce a nedají pokoj, dokud si nesplní, co chtějí. Takový stav je pro vůdce nejjednodušší. Není třeba vyzývat ani vymýšlet rafinované postupy. Prostě jim dáme možnost předvést své znalosti a dovednosti.

Se stezkou můžeme pracovat **průběžně**. Tento postup byl naznačen o něco výše. Vůdce tedy pravidelně zapisuje splnění jednotlivých úkolů, čím nepřímo ostatní nabádá: „Snažte se taky, všechny vás pořád sleduju“. Druhou, jednodušší, ale asi méně přínosnou možností je, že vůdce zapisuje splnění úkolů do stezek jednou za čas, **nárazově**. Většinou z časových důvodů. **V každém případě je však nutno vycházet ze stezky při plánování programu.**

Závěrem je třeba vyřešit časové a personální parametry. V rámci oddílové rady se dohodneme, **kteří body může potvrzovat rádce, které pouze vůdce** či jiný činovník.

Z časového hlediska potvrzujeme splnění buď během tzv. **hluchých chvil** (jízda vlakem, čekání na spoj...), **nebo vyčleňujeme určitý čas** (na táboře, během výprav, nebo u vůdce doma ve stanovený den). Individuální prověřování můžeme řešit i pravidelnými **návštěvami vůdce na družinových**, kdy zájemci na chvíli opustí společný program a spolu s vůdcem se věnují plnění některého z úkolů stezky.



Monopoly

Již od roku 1935, kdy byla hra v USA patentována, drží Monopoly světové prvenství mezi nejprodávanějšími moderními hrami. Od svého vzniku se hrají podle nezměněných pravidel, i když se světové hospodářství za tu dobu značně změnilo. Hráči postupují stále dokola po herním plánu, kupují pozemky, stavějí na nich domy a hotely, vybírají od soupeřů nájemné, provádějí různé peněžní transakce a snaží se získat co nejvíc peněžních prostředků. Kdo přijde o všechny peníze a nemá už ani žádné nemovitosti, odstupuje ze hry.

Monopoly vymyslel Charles B. Darrow, když byl v době krize ve třicátých letech nezaměstnaný. Postupně si získávala oblibu u jeho přátel a Darrow ji začal vyrábět v malých sériích na objednávku.

5.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA

Literatura a práce s ní (sebevzdělání, výchova ke čtenářství). Oddílová knihovna, její využívání

5.1. Rozdělení literatury z pohledu vůdce

- Obecně vzdělávací literatura (psychologie, botanika...)
- Odborná skautská literatura (nejrůznější příručky, Skautské prameny, edice Vůdcovská zkouška...)
- Časopisy (skautské i ostatní) a denní tisk
- Beletrie pro mládež i dospělé

Pro rozšiřování obzoru vůdce a jeho další vzdělávání v odborné i všeobecné rovině je nutno průběžně pracovat s literaturou všech čtyř nastíněných skupin. Vůdce by měl odebírat a sledovat pravidelně skautský tisk (časopis Skauting + časopis té věkové kategorie, se kterou pracuje). **V časopise Skauting** si zatrhnout důležité či inspirující informace a myšlenky a dále je třídit dle kritérií: akce a termíny, pokyny a řady, práce v oddíle – nápady, práce s oddílem – principy (metodika, pedagogika atd.), hnutí jako celek (historie, aktuální dění) atd.

Dětský časopis (Světýlko, Skaut - junák) nám pomáhá učit se vnímat svět kolem nás dětskýma očima, přináší příběhy, usnadňuje výklad či nácvik nejrozličnějších prvků naší činnosti a především působí výchovně v době mimo schůzky. Vůdce by si měl promyslet, které jeho části využije při práci **s oddílem jako celkem** (příběh na pochopení některého ze zákonů, ukázka obrázků a fotografií na podbarvení některého z témat, hry, zkoušky sebeovládání atd.), **co zdůrazní rádcům** (např. rubrika Rádce družinových rádců...), **co jednotlivým členům odběratelům** (Skautský čtenářský kruh). Výsledkem by mělo být částečné používání časopisu při činnosti oddílu či družiny v kombinaci s dostatkem prostoru pro jednotlivce mimo schůzky.

Vůdce může podněcovat členy tím, že se ptá, co se komu v časopise líbilo, jaký je jejich názor na to či ono, jak se jim podařilo splnit úkol zdatnosti, jak dopadl ten který příběh, požadovat jeho převyprávění, hodnotit, bodovat snahu.

Vůdce by si měl vytvořit postupně vlastní knihovničku obsahující alespoň nejdůležitější publikace týkající se jeho výchovné činnosti a skautského hnutí obecně. Může pak kdykoliv po některé z nich sáhnout, podtrhávat si důležité pasáže, zakládat stránky atd. Zmíněné publikace může půjčovat svým spolupracovníkům či jinak využívat při oddílové činnosti.

Vedle dalšího prohlubování skautské „kvalifikovanosti“ by další vůdcovo sebevzdělávání mělo jít směrem všeobecným (beletrie, denní tisk...) a odborným (ve smyslu své profese).

5.2. Výchova ke čtenářství

Výchova ke čtenářství patří v dnešní době mezi velmi obtížná poslání sk. vůdce. Četba rozšiřuje obzor a slovní zásobu, učí aktivní pravidelné systematické práci a schopnosti soustředit se, rozvíjí fantazii, zlepšuje vyjadřovací schopnosti. Bývá vytlačována a nahrazována činností pasivního charakteru (televize, video). Proto získává výchova ke čtenářství stále více na důležitosti a skautský vůdce může na tomto poli odvést kus dobré práce. Jeho snažení se bude ubírat dvěma směry:

1. **Práce s literaturou v rámci oddílu (družiny) jako celku** – společné čtení na pokračování (na začátku schůzky nebo každý večer na táboře před večerkou), podbarvování her úryvky z různých knížek s doporučením si tuto knihu přečíst, společná návštěva knihovny, uspořádání oddílové přehlídky nejoblíbenějších knížek se stručným vyprávěním obsahu a přečtením úryvku...
2. **Práce s literaturou zaměřená na jednotlivce**
 - Motivace (v rámci oddílu – viz předchozí bod, vyhlídka na bodový zisk, pochvalu či uznání vůdce, zapsání do čtenářské listiny oddílu)
 - Doporučení (odhadnout, co by koho asi zaujalo a nabídnout konkrétní tituly, vyprávět oddílu o nějaké knížce, kterou jsme četli, nabídnout, kdo by si ji chtěl také přečíst)
 - Povzbuzování (otázky, jak jsi daleko, jak se ti to líbí, co tě nejvíc oslovilo, vyjádření zklamání, když někdo knihu nedočte)
 - Vyhodnocení (vyprávění stručného obsahu družině, naplnění bodu 1 – body, pochvala atd.)

5.3. Středisková (oddílová) knihovnička

Své vlastní knihovničky vytvářejí někde i oddíly či střediska. Pro zdárné fungování střediska a v zájmu možností dalšího vzdělávání je velmi dobré, když středisko vlastní alespoň základní skautskou literaturu (skripta k čekatel. a vůdcovským zkouškám, Skautské prameny, Skautskou stezkou, Základy junáctví...). V takovém případě je nutné stanovit správce knihovny a pravidla pro půjčování, jednotlivé tituly a jejich zapůjčování evidovat. Knihy zde pro snazší orientaci třídíme minimálně na dvě skupiny (beletrie a odborné).

Pro zdárné fungování takové knihovny je třeba zabezpečit její dostupnost. Proto se vyplatí proškolit vůdce všech oddílů, popř. rádce družin, aby mohli během svých schůzek dětem knihy sami dle stanovených pravidel vydávat a vybírat. Stanovování „úředních hodin“ a řízení vydávání a vybírání knih jedním člověkem je zpravidla nepružné a neefektivní.

5.4. Tiskový zpravodaj

Tiskový zpravodaj je činovník, který má na starosti vše, co se týká knih, příruček, časopisů a ostatních tiskovin:

- sleduje vycházející tituly (nejen skautské)
- informuje o nich, nabízí, propaguje (formou vývěsky, zprávy, osobním kontaktem, návštěvou schůzky), navrhuje střediskové radě jejich zakoupení do knihovničky
- vyřizuje objednávky, předplatné a případné reklamace
- zajišťuje distribuci objednaných tiskovin
- je v kontaktu s tiskovým zpravodajem ÚRJ, účastní se setkání

Měl by to být člověk s dobrým vztahem ke skautským tiskovinám, schopný komunikovat s oddíly i jednotlivci. V ideálním případě schopný poradit, jak účinně pracovat s časopisy v oddílech.



Domino

Původ domina je zahalený tajemstvím. Nejstarší zprávy se objevují v čínských písemných památkách, stanovit přesné datum, kdy hra vznikla, není možné. Některé legendy připisují vznik císařskému rádci, který žil na přelomu druhého a třetího století, jiné uvádějí až dvanácté století. V Evropě se destičky poprvé objevily v Itálii v 17. století, odtud se dostaly do Francie a při napoleonských válkách je vojáci roznesli i do jiných zemí.

Dominová kostka má stranu rubovou - hladkou a lícovou - rozdělenou na dvě políčka, která mohou být buď prázdná nebo označená jedním až šesti očky. Hráči se střídají a přikládají k sobě kameny se stejnou hodnotou. Vítězí ten, kdo se první zbaví všech svých kostek.

6.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA



Hry, zásady přípravy a vedení her. Typy her a jejich výchovný účinek. Etapové hry – výhody a rizika

Hra je jedním z nejdůležitějších a zároveň nejúčinnějších výchovných prostředků, které skauting pro přiblížování ke svým cílům používá. Hru jako prvek programu můžeme vnímat ze dvou základních úhlů:

- hra spontánní, nahodilá
- hra záměrná - někým záměrně zařazená do programu, sledující určitý cíl

Oba typy her jsou pro vůdce velmi cenným výchovným pomocníkem. V prvním případě může vůdce pozorovat, jak se děti dokáží sami zabavit, kdo je tím aktivním organizátorem, kdo se přidá a naopak kdo se drží stranou, jaké vznikají situace a jak je jednotlivci řeší (např. spory).

Je vhodné, aby se při skautské činnosti našel **prostor i pro spontánní nahodilou činnost dětí** - na schůzkách na ni zpravidla není čas, ale během výprav či na táboře můžeme vytvořit takový prostor třeba hodinou volna denně. Není to ztracený čas. Pokud se budeme držet pravidla, že od rána do noci je třeba společný organizovaný program, můžeme dosáhnout toho, že naši svěřenci budou dobří při společné skautské činnosti, ale v osobním životě, ve chvílích volna nebudou vědět, co s časem. Přemíra organizované činnosti může vést děti k pasivitě. My je potřebujeme dostrkat k poznání, že volný čas se dá účinně využít a že je třeba nad tím přemýšlet a samostatně vyhledávat různé činnosti.

Spontánní dětská hra, důležitý socializační prvek vývoje mladého člověka, je dnes vytlačována činnostmi spíše individuálního pasivního charakteru (počítačové hry, televize, video...).

Druhý případ her bude asi výrazně převažovat. Budou to tedy hry, **jimiž sledujeme určitý cíl**. Zařazujeme je do programu cíleně a snažíme se jejich prostřednictvím dosáhnout pokroku ve vývoji vztahů, schopnosti spolupráce, kreativity, tělesné zdatnosti, obětavosti atd. Hra zpravidla vytváří určitou situaci, kdy se účastníci více či méně vzdalují všední realitě a na základě jejího průběhu si mohou o sobě leccos uvědomit (jsem hbitý, pomalý, tohle mi nejde, tohle jsem zvládl lépe než dříve...). Abychom procesu uvědomění určitých skutečností napomohli, měli bychom po skončení hry provádět **rozbor jejich průběhu**. Pro pořádek však uvedme celkový **postup pro práci s hrami**.

6.1. Postup pro práci s hrami

Příprava doma:

- Stanovení cíle: Např. chci zjistit schopnost prostorové orientace dětí.
- Vyhledání vhodné hry: V ohraničeném prostoru se nachází 7 předmětů. Úkolem je nalézt jich co nejvíce poslepu do dvou minut.
- Časový plán - kdy hru zařadím - na začátku schůzky, vprostřed... (Při sestavování programu je dobré nejprve sepsat jeho jednotlivé prvky, pak odhadnout, kolik zabere času a teprve na závěr je seřadit.)
- Příprava (obstarání pomůcek)

Vlastní provedení:

- Motivační fáze: např. příběh. „Připravili jste terénní hru pro vlčata, která pátrají po kartičkách v lese. Na kraj náhle padla mlha, ochladilo se a začalo hustě sněžit. Vaším úkolem je najít co nejdříve co nejvíce vlčat. Koho nenajdete do stanoveného limitu, umrzne.“
- Vysvětlení pravidel - obecně: herní území, průběh, signál zahájení a zakončení, upozornění na případná nebezpečí (skalky, výmoly). Při vysvětlování pravidel nám děti zpočátku často skáčí do řeči, protože je napadá okamžitě spousta otázek k vysvětlovaným pravidlům. Učme je vyčkat, až řekneme vše potřebné (nejlépe tím, že na otázky nereagujeme) a teprve potom dejme prostor pro dotazy.
- Prostor pro dotazy ze strany dětí
- Kontrolní otázky ze strany organizátora (u složitějších her): Co že se to nesmí, kde všude je herní území atd.
- Vlastní hra
- Vyhodnocení, rozbor

Rozbor by měl proběhnout oboustranně. Nejprve dejme prostor dětem, aby mohly vyjádřit své pocity a objasnit své jednání. Pravděpodobně bude třeba podněcovat takový rozbor otázkami. Teprve pak zhodnotíme průběh hry z našeho pohledu. Nezapomeňme si všimnout a při hodnocení vyzdvihnout, kdo se snažil (i když mu to třeba nešlo) a kdo bojoval poctivě. Snažme se poukázat na souvislosti mezi hrou a určitou životní realitou – v tomto případě můžeme zdůraznit, že děti zažily, jak se cítí slepí lidé.

Exaktní výsledky - vyhrál - prohrál po takovém rozboru **ztratí trochu na důležitosti**. Při rozboru zpravidla vyplyne na povrch řada problémů, uvolní se nahromaděná negativní energie a můžeme postřehnout spoustu zajímavostí.

Při plánování her by měl mít vůdce jasnou představu, které vlastnosti či dovednosti chce daný měsíc cvičit a podle toho zařazovat i hry a soutěže. Samozřejmě, že nebudou všechny hry realizované v daném měsíci zaměřené na prostorovou orientaci, bude-li právě ta v plánu. Stačí každou schůzku jedna. Důležité však je, abychom si jednotlivé vlastnosti a dovednosti rozplánovali třeba po měsících na celý rok. Vyhneme se tak nebezpečí nahodilosti a vynechávání některých z nich.

6.2. Bezpečnost

- a) Průzkum prostoru (herního území), odstranění nebezpečných předmětů, označení nebezpečných míst, upozornění hráčů.
- b) U divočejších her sundat řetízky, hodinky...
- c) Zvolání „pust“ se používá hlavně u soubojů, úpolů či bojových her. Při jeho zvolání musí útočník okamžitě pustit svého protivníka, který se dostal do nouze.
- d) Nahradit šišky jako střelivo hadrovými koulemi. Při koulovačkách raději používat lyžařské brýle.
- e) Nelézt po skalách.
- f) Ve vodě nikdy nevolat z legrace o pomoc.
- g) Mít po ruce lékárničku.

6.3. Ochrana přírody

Při plánování jakýchkoliv her v přírodě klást velký důraz na její ochranu:

- a) Omezení vzhledem k charakteru místa (rezervace, CHKO, NP, popřípadě druh zóny) vyplývají ze zákona či jiných předpisů.
- b) Omezení hluku
Usilujeme o to, aby členstvo v terénu příliš nehlukelo. Snažíme se toho dosáhnout průběžným výcvikem sebeovládání (časté zkoušky mlčení) a důsledným dodržováním pravidla, kdy mají vedoucí právo vyloučit ze hry kohokoli, kdo se chová nadměrně hlasitě.
- c) Nedupat po neposečených loukách (přejít v zástupu, je-li nutno)
- d) Uklidit po sobě veškeré značení (sk. značky, fáborky, označení herního území)
- e) Držet se stále zásady, že jsme v přírodě hosté. Být nenápadný, přizpůsobovat své potřeby zájmům ekosystému, ve kterém se pohybujeme.

6.4. Pomůcky

Zápisník her jsme již zmínili výše. K němu nám přibude **herní krabička**, ve které nalezneme potřebné pomůcky jako zavírací špendlíky, krepák, připínáky, stopky, tenisové míčky, provázek, křidu atd. Některé oddíly si zařizují v klubovně **herní skříňku**. Na rozdíl od herní krabičky, jejíž kapacita je vzhledem k potřebě její mobilnosti omezená, zde můžeme uskladnit vše potřebné: míče, papíry, páčky, barvy atd.

Důležitou pomůckou je **literatura o hrách** (viz prameny). Kromě zápisníku her, kam si poznamenáváme dle určitých kritérií úspěšné hry, si někde pořizují i **kartotéky her**.

6.5. Typy her

Hry můžeme rozdělit podle několika kritérií:

1. **Podle prostředí:** v přírodě, na hřišti, v klubovně, ve městě, v dopravních prostředcích, za chůze
2. **Podle počtu hráčů:** hry pro oddíl, družinu, dvojice a jednotlivce, popř. rozsáhlé terénní hry pro velký počet účastníků.
3. **Podle věku:** pro vlčata, skauty...
4. **Podle zaměření:**
 - a) hry pohybové (běžecké, skokanské, hry s házením a chytáním, kopáním, odpalováním, bojové hry, cyklistické, plavecké...)
 - b) hry cvičící důvtip, paměť, pozornost, postřeh, prostorovou orientaci a další dovednosti, vlastnosti...
 - c) hry zaměřené na spolupráci
 - d) hry soutěživé (družstev a jednotlivců)
 - e) hry psychologické
 - f) hry prožitkové
 - g) hry společenské (seznámení, navázání kontaktu, hry pro pobavení)
 - h) hry kombinované a různé ostatní
5. **Podle doby trvání:** jednorázové či krátkodobé, dlouhodobé, etapové

Rozlišit jasné hranice mezi jednotlivými skupinami bude někdy vzhledem k jejich prolínání obtížné. Navíc samo členění a třídění her je stále otevřeným problémem.

Podrobněji se podíváme jen na některé z nich. V současné době „dravého individualismu“ a snaze o co největší osobní prospěch jednotlivců či skupin na úkor ostatních je třeba tento společenský trend vyvažovat cvičením schopnosti spolupráce. Řada her se dá bez potíží přetransformovat z podoby soutěže mezi jednotlivci či skupinami do podoby spolupráce, aniž bychom úplně onu potřebu „vítězit a porážet“ vyřadili. Tentokrát již nesoutěžíme s ostatními, ale sami se sebou. Př. Závod jednotlivců v terénním běhu upravíme takto. Vyhlásíme, že jsme vyhráli, pokud se nám podaří v co nejkratším čase uběhnout 100 okruhů. Každý běží podle svých možností, jeden sčítá. Rychlejší běžci uběhnou okruhů více, slabší méně. Až celkově uběhneme stanovený počet kol, běh stopneme. Změřený čas se stane základním rekordem, který budeme všichni příště překonávat. Záleží zde na snaze každého jednotlivce, který přispěje se svojí trochou do mlýna.

Psychologické hry by měly být součástí skautského programu pro děti přibližně od 13 let. U děvčat s nimi začneme patrně o něco dříve než u chlapců. Tyto hry jsou důležitým pomocníkem při vývoji tápajícího mladého člověka. Učíme se jimi lépe chápat sami sebe, své místo v kolektivu, vztahy k ostatním lidem a okolnímu světu. Pomohou nám lépe si uvědomovat zdánlivě jasné a jednoduché skutečnosti. Mají zpravidla dvojí podobu - buď jakéhosi testu, kdy se jednotlivec zabývá sám sebou nebo podobu společné hry, při které dochází k řadě interakcí, z nichž něco vyplývá. Pokud jsme hovořili o užitečnosti následného rozboru her, pro psychologické a prožitkové hry to platí dvojnásob. Vůdce, který se rozhodne s tímto typem her pracovat, musí dobře prostudovat metodiku práce s nimi a hlavně se seznámit s riziky, které se provázejí. Pracujeme s vnitřním světem člověka, málo do něho vidíme a můžeme tak napáchat velké škody.

Etapové hry mají ve skautské činnosti hlubokou tradici vycházející přímo od zakladatele hnutí Baden Powella (viz Kniha vlčat). V naší zemi byl jejich nejvýraznějším průkopníkem Jaroslav Foglar (např. Alvarez). Etapové hry vedou ke zlepšení docházky, dokáží přeměnit i ty práce a úkoly, které by samy o sobě byly málo zajímavé, v napínavý závod či dobrou zábavu, pomáhají stmelovat družiny v pevnější celky. Učí trpělivosti a pochopení, že k cíli vede dlouhá náročná cesta, kterou je třeba rozdělit do jednotlivých úseků. Podle svého zaměření se mohou zabývat novými tábornickými praktikami, poznáváním přírody, všestrannou tělesnou zdatností, cestováním, historií atd.

Základním kamenem každé úspěšné etapové hry je inspirativní příběh (legenda), který dokáže chlapce a děvčata zaujmout a motivovat. Můžeme si ho sami vymyslet nebo použijeme literární předlohu.

Etapové hry, jak vyplývá z jejich názvu, jsou rozčleněny do řady dílčích částí (etap), ve kterých plní družiny (jednotlivci či celý oddíl) různé úkoly a směřují k dosažení celkového cíle (objevení pokladu, možnosti zúčastnit se expedice...). Děti se tak učí „masarykovské“ drobné každodenní práci, která vede k naplnění větších cílů. A naopak docházejí k poznání, že dosažení větších cílů by mělo být podloženo drobným dlouhodobým usilováním. Na tyto souvislosti bychom měli děti při vyhodnocování upozorňovat. Např.: „Vidíte, čím vším jste museli projít (nyní vyjmenovat úkoly), abyste se dostali k pokladu...“

Při přípravě koncepce takové hry bychom si měli u každé dílčí etapy ujasnit, co jí sledujeme, jakého výchovného pokroku jí chceme dosáhnout. Vyhněme se obvyklé chybě, kdy připravíme nejprve příběh, a pak se pokoušíme vymyslet k němu úkoly. V zásadě bychom měli postupovat opačně. Stanovit si výchovné cíle, pak najít vhodné prostředky (úkoly, hry, soutěže, aktivity) a až pak se zamýšlet nad motivačním příběhem. Atraktivnost etapových her můžeme dobře využít k zadání nejrůznějších úkolů, které mohou členové oddílu plnit mimo rámec oddílu ve svém volném čase (domácí a rukodělné práce, výzkumy ve městě...). Splněním těchto úkolů můžeme podmínit účast na další etapě, některém podniku atd.

Je třeba si uvědomit, že etapové hry díky svému motivačnímu náboji mohou být opravdu účinným výchovným prostředkem, který můžeme stejně tak smysluplně využít jako promrhat. Etapová hra by neměla být samoučelem. Pak se mění z výchovného prostředku v cíl a při nesprávné koncepci může vytlačit z činnosti oddílu jiné podstatné prvky.

Prožitkové hry bývají stále častěji zařazovány do našich programů a budeme se jimi více zabývat v jedné z následujících kapitol.



Člověče, nezlob se

Tato hra s divným, ale charakteristickým českým jménem se k nám dostala na začátku dvacátého století přes Velkou Británii a Německo. Vychází z indické hry pačísí, která je prapůvodním vzorem všech závodivých her, při nichž figurky putují po uzavřené okružní trase. V Německu se jmenuje „Eile mit weile“ - Spěchej pomalu. Český název však nejlépe vystihuje realitu. Malé děti se ještě nedovedou ovládat a protože člověče, nezlob se není jen obyčejný závod, ale závod spojený s bojem, mají každou chvíli příležitost k projevům své nelibosti, ale i radosti. To je první hodnota této hry - odhalují se při ní lidské povahové rysy. Děti se mohou pocvičit nejen v sebeovládání, ale i zdokonalit svou jemnou motoriku. Pro malé dítě je někdy těžkým úkolem vzít figurku do prstů, aniž by porazilo figurky stojící v těsném sousedství.

7.

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA

Rukodělné práce, zručnost, tvořivost. Metodika nácviku jednotlivých dovedností. Práce s nástroji

Rukodělné činnosti řadíme mezi velmi důležité výchovné prostředky. V návaznosti na stále komfortnější vybavení domácnosti a snahu všechno si co nejvíce ulehčit, mizí příležitost naučit se řadě manuálních činností, které byly pro dřívější generace samozřejmostí. Mnohé děti tak nepřijdou do styku s nástroji jako sekera, kosa, neumějí např. zatopit v kamnech či dokonce ani ukrojit chleba...

V našich oddílech se tedy snažíme jednak tyto nedostatky vyvažovat a na druhé straně poskytujeme dětem dostatek prostoru pro rozvoj vlastní tvořivosti, hledání vlastních námětů a nových postupů.

Zručnost je dovednost, kterou můžeme postupně získávat pravidelným cvičením. **Tvořivost** je vlastnost, jejíž rozvíjení můžeme buď tlumit (svázaností, předkládáním „jediných správných“ postupů, výsměchem, podceňováním, nucením ke kopírování). Nebo naopak podněcovat výzvami k co nejoriginálnějšímu řešení, dostatkem prostoru pro alternativu, dialogem, předkládáním více námětů, odrazováním od pouhého kopírování, rozvíjením fantazie.

Z metodického hlediska můžeme rukodělné činnosti rozdělit do následujících skupin, snadněji se pak vypořádáme s otázkou, jak s nimi v oddíle pracovat: rukodělné činnosti z hlediska ročního plánu a rukodělné činnosti z hlediska jedné schůzky.

7.1. Rukodělné činnosti v ročním plánu oddílu

- **Činnosti jednorázové** bez plánované návaznosti (vyřezání lodičky, ušití pouzdra na nůž, zvířátka z kaštanů či výroba recyklovaného papíru).
- **Činnosti systematicky na sebe navazující** – chceme např. členy oddílu naučit dobře pracovat s nožem. Začneme vysvětlením základních pravidel, jak s nožem zacházet, pak se naučíme nůž brousit, ořezat klacík, vyřezat do něj jednoduché ornamenty, vyrobit zapalovacího ježka atd., teprve později můžeme přejít k náročnějším činnostem (vyřezávání totemů, lžic, řetězu atd.). Pracovně tomu můžeme říkat „**výcvikové řady**“.

Taková výcviková řada např. v práci s nožem může trvat i dva měsíce. Na každé schůzce mu věnujeme chvíli. Na rozdíl od jednorázových rukodělných činností zde musíme promyslet posloupnost jednotlivých kroků. Vycházíme ze zásady – od **jednoduššího ke složitějšímu**.

- **Činnosti spojené s přípravou na tábor.** Ty jsme zařadili do zvláštní skupiny. Na jedné straně se sice dá říci, že na tábor se chystáme v průběhu celého roku, na druhou stranu potřebuje určitý konkrétnější nástin, co budeme cvičit a v jakém časovém rámci. Jinak se nám tento záměr rozplzne do shluku náhodných nekoordinovaných činností.

Během celého roku se tedy snažíme systematicky připravovat na zvládnutí tábora (stavby i provozu) za co nejmenšího zasahování dospělých, což obnáší výcvik minimálně v oblastech:

- **Práce s nástroji** – př. práce se sekyrou – porazit soušku, odvětvit ji, osekát kůl do špičky, naštipat co nejjemnější třísky, vyrobit louč atd. Dále práce s kosou, pořízem, palicí atd.
- **Stavba stanových staveb:** podsady, stany, týpka, vojenské stany atd.
- **Práce s provazem** – uzle, vazby
- **Práce s ohněm** – zbudování různých typů ohnišť, zapalování ohně v různých situacích, jeho udržování
- **Vaření**
- **Ostatní činnosti** – úklid klubovny, zasádování hmoždinky, vybičení místnosti, ukrojení chleba atd. I takové drobnosti jako je např. úklid klubovny hrají důležitou roli ve výchově. A praxe ukazuje, že nebývají vždy samozřejmostí.

Jednotlivé tyto okruhy zařadíme to ročního plánu oddílu. Některými se můžeme zabývat v určitém období (práce s nožem např. v zimních měsících, vaření na jaře, kdy zadáme členům oddílu seznam pokrmů, které si před táborem vyzkouší doma uvařit – a maminky potvrzují). Jiné okruhy se mohou prolínat celým rokem (každý měsíc se věnujeme procvičování dvou uzlů či vazeb). Záleží na vůdci, jak pojme realizaci.

7.2. Rukodělné činnosti z hlediska jedné konkrétní schůzky

Rukodělné činnosti vnímáme jako:

- jeden z prvků programu – např. závěrem schůzky vyrábíme z papíru origami. Zde narážíme často na problém špatného odhadu času. Rukodělná činnost trvá často déle, než jsme předpokládali.
- hlavní (a právě jediný) bod programu – např. věnujeme celou schůzku na vytvoření modelu tábora, vázání časopisů, výrobu vánočních ozdob či dárků, přání ke Dni sesterství, zdobení vajec, změnu výzdoby klubovny..

Čas od času je třeba schůzku zaměřit tímto způsobem. Otázkou zůstává, jak často řadit do programu takové schůzky vzhledem k ostatním výchovným záměrům.

7.3. Obecný postup při nácviku práce s nástroji

1. Ujasnit si, které nástroje v oddíle budeme užívat (nůž, sekera, pila, poříz, kosa, dláto atd.).
2. Co očekáváme u jednotlivých věkových skupin.
3. **Sestavení konkrétních na sebe navazujících úkolů** pro jednotlivé nástroje – tzv. výcvikových řad, v nichž procvičujeme jednotlivé prvky, které jsou řazeny od jednodušších ke složitějším (nůž – ořezat klacík, zapalovací ježek atd.).

Vhodným motivačním prvkem může být „oddílový řidičák“, který člen oddílu získá pro určitý nástroj po splnění určitých podmínek.

7.4. Příklady rukodělných činností

Předměty z přírodnin: svícínek ze smrkové šišky, zvířátka a panáčky ze žaludů a kaštanů, lodky z borové kůry, řetězy listů, zdobené dřevěné placky, adventní věnec z chvojí, pletení pomlázky, vánoční ozdoby...

Předměty z různého materiálu: kůže – šperky, turbany, pásy, obaly, pouzdra, mokasíny, toulce, sádra – stopy, hlavičky loutek, hlína – nádoby, figurky, linoleum – řezání obrazců, linoryty, plech – tepání, vystřihávání z kovu, drát – šperky, stojánky, mříže, hlavolamy, igelit – zavařování map, papír – origami...



Mikádo

Za pravlast této hry bylo původně považováno Japonsko, ale i v Čechách se hrálo „vybírání stébel“. Tyčinkové hry znali také Indové, Eskymáci, Číňané, Indiáni, domorodci na tichomořských ostrovech. Všude se používá jiného materiálu a hra má jiný název, ale vždycky je to v podstatě stejný princip, manipulace s tyčinkami. Je to velmi napínavá hra, která cvičí jemný cit v prstech. Svazek asi padesáti tyčinek necháme volně padnout na stůl a úkolem hráčů je posbírat jich co nejvíce. Pokud hráč pohne kteroukoli jinou tyčinkou, než jakou chtěl odebrat, další tah je na soupeři. Tak se hráči střídají, dokud nerozeberou celou hromádku.

8.

EDICE
VŮDCEVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA



Odborky, zájmová činnost. Zařazení odborek do programu oddílu

Skautská stezka zahrnuje všestranně zaměřené úkoly. Jak jsme uvedli, měla by být základem při tvorbě programu. Na jedné straně se tím vyhneme nebezpečí přílišné jednostrannosti, na straně druhé se nám pravděpodobně nepodaří proniknout do hloubky jednotlivých témat. Proto nastupují na scénu odborné zkoušky, které nabízejí možnost soustředit se plně na určitý obor, který si členové oddílu zvolí dle svého zájmu.

Práce se stezkou má charakter individuální i kolektivní činnosti. I jednotlivé úkoly odborných zkoušek můžeme zařadit do společného programu oddílu (myšleno jako celku), převážná většina z nich se však zpravidla bude odehrávat na úrovni individuální.

Většina bodů stezky je obsaženo ve společném programu a vůdce potvrzuje jejich zvládnutí, aniž děti předem vědí, že se budou záměrně zabývat plněním nějakých předepsaných úkolů. V případě odborných zkoušek je naopak potřeba seznámit členstvo s jejich podmínkami předem. Samotný nácvik, učení či příprava může často probíhat mimo rámec společné oddílové činnosti a vede tak děti k **samostatné aktivní činnosti**.

V systému současných odborných zkoušek skautů a skautek se setkáváme s dvěma základními pojmy: **odbornost a odborka**. **Odbornost** je např. Atletika, Kolektivní sporty, Horolezectví, Speleoalpinismus atd. Jsou to jakési podmnožiny **odborky** Sportovec. Abychom tedy splnili první stupeň odborky Sportovec, musíme zvládnout 15 libovolných podmínek ze 4 odborností (např. 4 atletické, 8 z kolektivních sportů a 2 z horolezectví). Pro druhý stupeň jich potřebujeme 25.

Můžeme se však soustředit pouze na jednu odbornost (např. Horolezectví), která se pak dělí do třech stupňů dle náročnosti a má zpravidla svůj odznak (nášivku), a ostatními odbornostmi se nezabývat. Sám vůdce oddílu může některé podmínky doplňovat.

Celý tento systém se zdá na první pohled složitý a nepřehledný. Vzhledem k prolínání některých oborů je však pružnější, prostupnější a učí tak vnímat souvislosti a mezioborové vztahy. Z motivačních důvodů je velmi vhodné členění do tří stupňů. Pro získání prvního stupně odbornosti se vyžaduje soubor podmínek splnitelných v **rozměrném časovém horizontu**. Člen oddílu tak pocítí relativně brzy výsledky svého snažení a zároveň se učí vnímat splnění jakékoliv zkoušky jako **mezistupeň k něčemu dalšímu** a nikoliv jako konečnou metu.

8.1. Kdy začít?

Kdykoliv. Nejlépe na oddílové schůzce. Vyděsíme seznam odborek a odborností, nabídku k jejich plnění podbarvíme vyprávěním příběhu (téma – překonávání překážek, expedice do neznáma atd.). Vysvětlíme smysl těchto zkoušek, ukážeme nášivky. Členové oddílu si vyberou, které ze zkoušek je lákají a vůdce jim natiskne (nechá ošerovat) podmínky.

8.2. Jak zařadit do programu vzhledem k ostatním činnostem?

Obtížně. Tady skutečně narážíme na problém tříštění zájmů a potřeb. A problém času. Je třeba plnit body stezky, podmínky odborek, jiné zkoušky atd. Něco děláme společně, něco individuálně. Některé oddíly to řeší střídáním. Jeden měsíc se prověřují a potvrzují úkoly stezky, druhý se zabýváme odborkami. Jinde s nimi pracují pouze na táboře. Jiné řešení nalezneme v plnění podmínek odborek mimo rámec schůzek a výprav (u některých z nich to jinak ani najde), nebo vyhlášíme některé speciální schůzky zaměřené pouze na nácvik a plnění. Potřebný prostor můžeme poskytovat během výprav.

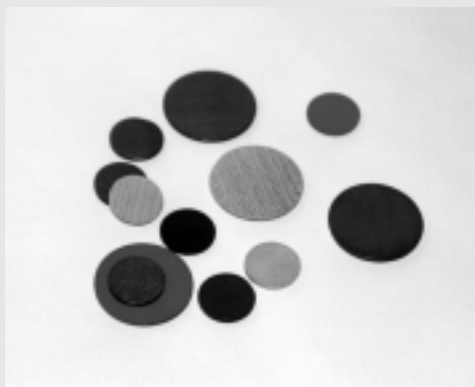
Ideálním místem pro plnění odborek je tábor. Před jeho zahájením vůdce vypíše seznam, které odborky bude možno skládat (vzhledem k přítomnosti jednotlivých odborníků – zkoušejících). Zájemci se seznámí s podmínkami a během poledního klidu, volna či v čase určeném pro plnění zkoušek se mohou předvést.

8.3. Kdo bude zkoušet?

Některé odborky uznává vůdce, jinde se neobejdeme bez odborníka. Takové odborníky bude třeba získat z řad skautské i neskautské veřejnosti. Oslovíme-li tedy někoho a pokud se zdá, že by nám mohl sednout na lep, je třeba držet se několika pravidel: vysvětlit smysl odborných zkoušek, předat podmínky, prohovorit způsob nácviku a uznávání a probrat časové možnosti ve vztahu k našim potřebám. V každém případě oslovit potenciálního odborníka až ve chvíli, kdy máme nějakého zájemce o daný obor, aby dohoda o spolupráci vyústila v nějaký konkrétní výsledek a nezůstala v rovině „kdyby“.

8.4. Jak bude zkoušet?

Všelijak. Na rozdíl od plnění bodů stezky, kde se často snažíme manévrovat, abychom dětem nepřipomínali bolestné zážitky ze školních lavic a hledáme tedy různé rafinované postupy, je plnění odborek založeno většinou na iniciativě „zkoušeného“. U některých témat se sice nevyhneme pokládání otázek a očekávání odpovědí, snažme se však hledat i jiné postupy: nauč to někoho dalšího (a tím prokážeš své znalosti), vyzkoušej někoho dalšího, vystup na dané téma u táborového ohně... Co jde, chceme vidět v praxi (u zdravotníka si nenechat pouze teoreticky popisovat, jak se dělá tlakový obvaz). Nastanou-li okolnosti, kdy uchazeč prokáže své znalosti či dovednosti v jiné souvislosti, než přímo při prozkoušování, neváhejme splnění potvrdit.



Blechy

Bleší hra vznikla přibližně po první světové válce. Blechy se vytvářely z kostěných knoflíků - chlapci a děvčata jim opilovali okraje tak, aby měly diskovitý tvar. Je to hra zručnosti, která se hraje na stole pokrytém silnou příkrývkou, v jehož středu je umístěna miska nebo krabíčka, nebo na zemi. Kromě malých blešek je potřeba ještě jedna větší - tzv. známka, kterou se blešky „odpalují“. Při nejjednoduchší hře uděláte startovní čáru cca půl metru od krabíčky a úkolem je co nejdříve do ní všechny své blešky umístit. Ale dají se hrát i složitější hry - třeba na překážkové dráze nebo bleší odbíjení. Stačí vyznačit zmenšené volejbalové hřiště a jednu blechu pak odpalovat z hřiště do hřiště skoro jako při skutečné odbíjení. Hrát mohou dva hráči, ale třeba celé družstvo, které si pak může opravdu přihrávat.



Výchova prožitkem, využití dobrodružství a romantiky

„Všechna utrpení i potěšení se odehrávají v našem vědomí a existují pouze v něm. Řešení by mohlo být v tom, že se naučíme ovládat tok svých prožitků.“

Hovoříme-li o prožitku, hovoříme o něčem, co v nás zanechalo stopu, ne tedy o něčem prchavém. Pokaždé, když se pak vrátíme k oné události, která ho vyvolala, prožijeme ho znovu. Může se tak stát, že **prožitek přesahuje rozsah prožívané události**. Zůstává zachován onen zvláštní stav, který jej doprovázel (co třeba rituál skautského slibu?).

Výchova (obecně vzato) má být mnohostranným procesem. Mnohdy však zjišťujeme, že ve výchovném procesu chybí aktivita, zaujetí, určitý vnitřní náboj. Chybí ono potřebné bloudění a objevování, určitá míra přijatelného rizika. Celkově v našem životě ubývá situací, ve kterých nemáme předem vy kalkulo vaný závěr. Skauting vnímal tyto skutečnosti od prvopočátku, romantika a dobrodružství byly a jsou jeho důležitými prostředky výchovy.

Konkrétně se jedná o:

- nejrůznější obřady a rituály (vztyčování st. vlajky, zapálení táborového ohně, slib...)
- působení přírodního prostředí (východ slunce, pozorování noční oblohy, posezení u plápolajícího ohně, naslouchání burácení vodopádu, šumění stromů, vnímání vůně květů, učení schopnosti zastavit se a dívat, žasnout)
- prožitkové akce (slanění skály, sjetí peřejnatého úseku řeky, zkouška odvahy, výsadek...)
- prožitkové hry (hry cíleně zaměřené na vyvolání určitých pocitů, uvědomování si vztahů a souvislostí, spolupráci atd.) Svým způsobem jsou všechny hry prožitkové, prožitkovost je spíše jedním z úhlů jejich vnímání a zkoumání, jednou z možností využití ve výchově
- působení počasí – teplo, déšť, bouře...

O pedagogickém významu prožitku se vedou diskuse. Nepanuje úplná shoda v míře jeho působení ve výchovné práci. Tušíme však, že je důležitý. Domníváme se, že prožitkově bohatá činnost může mít pozitivní vliv a umocnit naše úsilí. Zároveň se budeme potýkat s obavou, že z prožitku učiníme pouhou metodickou pomůcku, což spolu s neumělým inscenováním může vést ke ztrátě síly prožitkovosti samotné.

9.1. Intenzita prožitku

Dítě vnímá a prožívá s jinou intenzitou než dospělý. Co dospělého nechává chladným, může být pro dítě úžasným zážitkem. A jedná se často o zdánlivé drobnosti – křoví za klubovnou je „džungle“, kaluž v lese „bažina“ atd. Je tedy třeba dávat pozor na intenzitu zážitků a jejich četnost. Určitě nebude správné zařadit do programu skautský slib a po něm pořádat noční bojovou hru a navázat pozorováním východu slunce. Všechny tyto tři prvky jsou pro dítě výrazným zážitkem a potřebuje dostatek prostoru pro jeho vstřebání. Záleží samozřejmě na věku a vnitřním prožívání.

U některých typů her může být prožitek i u dospělého tak intenzivní, že naruší momentální psychickou rovnováhu osobnosti. Při organizování náročnějších prožitkových her potřebujeme zkušené vedoucí a notnou dávku předvídavosti a opatrnosti.

9.2. Review

Pro výchovu prožitkem jsou si vypracovány určité postupy, které mohou být užitečné i pro běžnou skautskou činnost. Jedním z nich je review. Jeho smyslem je zpětný pohled na prožitou zkušenost, vyvození závěrů a zároveň pohled do budoucna. Probíhá zpravidla formou řízené diskuse, kdy vůdce klade otázky a skupina hledá odpovědi. Otázky se týkají hlavně pocitů, vztahů, zdůvodnění jednání atd.

Oddíl podnikne např. třídení výpravu do hor: Po skončení akce uspořádá s určitým odstupem (na příští schůzce) vůdce review. Připraví si řadu otázek typu „Kdy jste se cítili nejhůře? Zachoval se podle vás někdo nekamarádsky? Naštval vás někdo? Pomohl vám někdo? Co vám udělalo největší radost? Dospěli jste k nějakému poznání? Proč jste se rozhodli tak či onak...? Otázky tohoto typu navrátí účastníky do prožívané situace, pomohou jim uvědomit si určité skutečnosti a možná i vyvodit závěry.

Uspořádání review vyžaduje klidné přátelské prostředí. Vůdce uděluje slovo, dbá, aby se nikdo nepřekřikoval a nehádal. Jeho hlavním úkolem je poskytovat prostor členům oddílu pro vyjádření, nikoliv získat informace o tom, zda byl program úspěšný. K tomu slouží jiné metody.

9.3. Prožitkové hry

Podle druhu zážitku lze vytvořit čtyři jejich kategorie:

- a) Zápas, závod – soutěž sama se sebou, s něčím, s jiným člověkem, přírodou. Negativně tyto hry mohou podporovat násilí, lstivost, touhu po moci.
- b) Hry založené na náhodě a štěstí. Zneužití např. u gamblerů.
- c) Činnosti měnící vnímání (točením, rychlostí, virtuální realitou). Vedou k opojení, na krátký okamžik odvádějí od jasněho vědomí k jakémusi druhu radostné paniky a vzrušení (kolotoče, houpáčky, jízda na lyžích, horolezectví). Negativně: opojení z rekordů, moci vyplývající z funkcí, peněz, drogy.
- d) Mimikry – hry, které umožňují stát se někým jiným pomocí fantazie, předstírání a maskování (hry s hračkami, kamevaly, divadlo...). Negativně: odcizování, schizofrenní jednání.

Náročnější prožitkové hry jsou v poslední době hojně používány převážně v programu roverů a rangers. Pro rozvoj osobnosti mohou být velmi přínosné, při nesprávném povrchním přístupu jimi můžeme ublížit, protože zasahují často hlouběji do nitra člověka a mohou vyvolat různé reakce. Organizátoři by se proto měli dobře seznámit s teorií spojenou s pořádáním těchto her a získávat zkušenosti postupně od těch jednodušších. Mnoho informací nalezneme v knihách Zlatý fond her I all (Prázdninová škola Lipnice) či Dobrodružné hry a cvičení v přírodě (Neumann J., Portál 1998).



Ber-dej

Původ této hry není přesně znám, je vlastně kombinací rulety a hry v kostky. Stejnou rekvizitu jako starodávné české ber-dej má indická hra čakrí - kolo. Česká kostka se šestiúhelníkovým průřezem má na každé boční stěně vypálen nápis Ber nebo Dej a číslici. Je po délce provrtaná a otvorem ve středu je protažená tyčinka, na které se kostka roztáčí. Víc ke hře vlastně není potřeba, jen nějaké žetonky či pamlsky, o které se hraje. Indické čakrí není ozdobeno nápisy, ale na stěnách má stejně jako klasická kostka vypálena oka od jedné do šesti. Mimo čakrí je potřeba ještě herní plán se šesti políčky, na která si hráči předem sází stejně jako při ruletě. Komu padne zvolené číslo, vyhrává sázky svých protihráčů.

10.

Výchovné použití odměny a trestu

EDICE
VŮDCOVSKÁ
ZKOUŠKA

METODIKA



10.1. Funkce odměn a trestů

Funkce odměn:

- **informační** – konstatování správnosti chování, postupu, výsledku
- **motivační** – navozuje prožitek úspěchu, radosti, chuti do další práce, zvyšuje pravděpodobnost opakování činnosti, jednání atd.
- **vztahová** – z pohledu člena oddílu – vyjádření pozitivního osobního vztahu, projev důvěry, vyjádření perspektivnosti vztahu

Funkce trestů:

- **napravit škodu**
- **zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo**
- **zbavit viníka pocitu viny** – trest bychom měli vnímat jako odčinění prohřešku a vícekrát se k nepříjemnosti nevracet, nepřipomínat. V opačném případě to dítě může považovat za ponižování či křivdu.

10.2. Druhy odměn a trestů

Druhy odměn:

- a) **Hmotné** – různé obrázky, diplomy, udělovací kartičky, důkazy, sladkosti, skautské potřeby (nůž, mapa, batoh...)

U všech typů hmotných odměn si musíme dobře promyslet určitá měřítka pro jejich udělování a ta pak důsledně dodržovat. Pravděpodobně způsobíme zmatek v dětských dušičkách, když jednou dostane vítěz měsíčního bodování nůž a podruhé třeba někdo jiný „jen“ diplom. **S hmotnými odměnami zacházejme velmi opatrně.** Ty větší bychom měli udělovat jen za dlouhodobé mimořádné výkony (nejlepší docházka

za rok, vítězství v celoročním bodování atd.). Průběžně používejme raději udělovací kartičky (obrázek, údaje o výkonu, datum, třeba citát atd.) Udělají radost, jsou jednoduché na přípravu, nalepené v zápisníku připomínají zážitky z oddílu i po letech. U mladších dětí lze použít jako odměnu nějakou tu sladkost (bonbony, čokoláda), raději však jen občas. Mějme stále na paměti, že **nechceme podporovat konzumní přístup k životu a pojetí jakékoliv činnosti jako „něco za něco“**.

Mezi hmotné odměny můžeme počítat i kladné body do bodování, které se jednou za čas sečtou a „zhmotní“ třeba formou diplomu či udělovací kartičky.

- b) **Pochvaly, uznání, výsady, pocty** – pochvala „před nastoupenou jednotkou“, v oddílovém časopise, ve vývěsce, opatrování totemové hole, nesení vlajky, zařazení do vlajkové čety, zapalování ohně...

Mějme na paměti, že pěstování dobrého vnitřního pocitu z dobře vykonané práce je velmi důležité při výchově k nezištnosti a altruismu.

- c) **Osobní kontakt** – pohled, úsměv, povzbuzení („Jen tak dál“), poplácání po ramenou, pohlázení, povzbuzení, aby šel touto cestou dál.
- d) **Nevšední zážitky** – projížďka lodí (pro suchozemské skauty), účast na nějaké speciální akci (horolezecký výcvik, průzkum jeskyni, expediční výprava...).

Jako odměnu bychom měli chápat i tábor. Účast na něm je výsledkem dlouhodobější snahy člena oddílu, jeho dobré docházky, skautského jednání atd. Dobrým příkladem může být hra „Klíče od táborové brány“. Každý, kdo se chce zúčastnit tábora, musí získat alespoň jejich stanovené množství. Klíče získají splněním podmínek v oborech sebeovládání, služba oddílu, služba veřejnosti... Zachovávejme pravidlo možnosti výběru. Hru vyhlasme na podzim a zakončíme před vydáním závazných přihlášek. Jinak se můžeme dostat do časové tísně.

Druhy trestů:

- a) **Ústní** (domluva, napomenutí, rozbor jednání, hrozby)
- b) **Gestem** (varovný pohled, zdvižený ukazováček)
- c) **Omezení** (zákaz, odepření něčeho milého, příjemného, odečtení bodů, většinou pasivního charakteru)
- d) **Aktivní** (činnost vedoucí k nápravě – naprav, co jsi pokazil)
- e) **Fyzický** (bití – nepřipustné, klikování, dřepování...)
- f) **Psychický** (zesměšnění, zahanbení, blokování – dítěte si nevšímám, nemluví s ním)
- g) **Dobrovolný** (sám si zvolím způsob nápravy, odčinění)

Pozor na hrozby – v případě jejich nenaplnění hrozí ztráta autority. Velmi opatrně zacházejme s tresty psychickými, poněvadž mohou mít mnohem rozsáhlejší následky, než si dovedeme v první chvíli představit. Fyzické tresty v podobě jakéhokoliv bití jsou naprosto nepřipustné, klikování, dřepování či jiné fyzicky náročné úkony lze za určitých okolností použít. Musí být přiměřené a nesmí být vnímány jako šikana.

Za předpokladu, že si „pachatel“ uvědomuje své nesprávné jednání (zpravidla po rozboru s vychovatelem), můžeme navrhnout trest dobrovolný. Dítě si tedy může samo zvolit způsob, jakým svůj prohřešek odčiní.

Hodně se toho o člověku dozvíme podle toho, jak reaguje na prohru i trest. Každý reaguje na trest jinak – nesmyslnost „trestního zákoníku“ oddílů stanovujících za určité prohřešky určité tresty.

10.3. Jak trestat a odměňovat

- Každý je individualitou, která reaguje trochu jinak. Co jeden vnímá jako velký trest či odměnu, druhého nemusí téměř oslovit. Dobře si promysleme, koho trestáme, za co a jak bude asi reagovat. Za stejný prohřešek nemusí být stejný trest.
- Před potrestáním je třeba s hříšníkem celou věc v klidu rozebrat, vypátrat **příčiny** nesprávného jednání.
- Trest musí být dítěti **srozumitelný**.
- Trestejme s klidnou hlavou, ne v afektu. Raději chvíli počkejme, než vyneseme „rozsudek“ Snažme se vždy zjistit, z jakých pohnutek dítě něco provedlo. Je podstatný rozdíl mezi **úmyslným a neúmyslným prohřeškem**.
- Nepoužívejme trest odložený. Dítě žije ve stresu, co se stane nebo už na svůj prohřešek zapomene a nechápe, za co je trestáno.
- Netrestejme zprostředkovaně (dítě něco provede mě, ale trestá ho někdo jiný) – tím se snižujeme.
- Nepoužívejme posměšky, zahanbení či ironii.
- Netrestejme práci – pouze v případě, že dítě napravuje způsobenou škodu. Jinak vedeme děti k tomu, aby vnímaly práci jako něco špatného, vynuceného, za trest.
- Mějme na paměti, že trestáme či odsuzujeme **určité chování**, nikoliv člověka jako takového. Jinak se můžeme podílet na vytváření **komplexu méněcennosti** a dalších poruch. Opačně to platí i pro pochvaly. Chválíme-li člověka a ne jeho chování, může se stát ve svém sebehodnocení závislý na názorech ostatních.
- Hodně záleží na formě, jakou se odměna či trest prezentuje. Při nalezení správné formy může narůst odměna, která se zdá nepatrná, do nebyvalých rozměrů.
- Snažme se chválit nejenom výsledek, ale i snahu.
- Chvalme veřejně, kárejme mezi čtyřma očima.
- Třikrát více chvalme, než trestejme.
- Přestupek, před kterým nebylo varováno, nemůže být ani trestán.
- Křik není ani výchovným prostředkem, ani trestem.

Zacházet s odměnami a tresty není snadné. Vyvarujme se obou krajností. Nic neodpouštět znamená jednat nelidsky, bez citu, zamezit si cestu k dítěti. Vše odpouštět znamená ztratit veškerou autoritu a tím i možnost výchovného působení.

Odměny a tresty nepůsobí jen bezprostředně. Jsou-li důsledné a přiměřené, přispívají k vytváření trvalejších postojů dětí, zásad, mravních norem a ideálů.

Vznik deskových her a jejich tvůrci

Všechny deskové hry, které vznikly v dávné minulosti a udržely se do dnešních dnů, jsou dílem neznámého génia. Nevíme, kdo vymyslel go, dámu, šachy, vrhcáby a mnoho jiných krásných her a nikdy se to už nedozvíme. Jména uváděná ve starých, většinou orientálních pověstech nemají s autory nic společného. Jsou to vždy buď králové, císaři nebo jejich nejbližší rádci.

Nové hry se v průběhu dějin objevovaly ve značných časových odstupech. Jestliže odhadujeme stáří deskových her nejméně na šest tisíc let a dělíme šedesát století počtem her, které byly známy v roce Velké francouzské revoluce, vidíme, že nová hra – opravdu nová, ne pouhá varianta na známé téma – se objevila řádově jednou za pět set let. Teprve v poslední době se situace změnila, v této oblasti došlo ke skutečné tvůrčí explozi.

D. Závěr

V tomto textu jsme se zamýšleli nad metodikou skautské výchovy. V některých kapitolách jsme vycházeli z řady konkrétních příkladů, jinde zase navrhovali obecný postup, určitou strukturu jednotlivých úkonů a výchovných činností a zdůrazňovali některé jejich fáze. Cílem nebylo zaobírat se příliš teorií, ani zodpovědět bezezbytku všechny otázky. Cílem bylo nastínit principy metodického myšlení, které by se daly shrnout do dvou celků:

- Potřeba promyšlené vnitřní struktury a posloupnosti jednotlivých kroků – metodika jako cesta vedoucí z údolí někam k výšinám, hledání kudy ta cesta povede.
- Potřeba jednotlivých konkrétních kroků samotných – tedy jaké nachystáme na té cestě zastávky a čím je naplníme. Cílem byla tedy i inspirace ohledně oněch konkrétních kroků.

Účinná výchova je systematickým procesem. Můžeme zvolit jinou cestu k vrcholům a jinou náplň zastávek na ní. Nemůžeme však jenom jít anebo trávit příliš mnoho času stáním na místě.

Literatura:

1. Palouš, R.: Čas výchovy. Praha, SPN 1991.
2. Adler, H.G.: Die Freiheit des Menschen. Tübingen 1976.
3. kolektiv: Skripta k vůdcovským zkouškám. VLK Stříbrná řeka, 2000.
4. Zapletal, M.: Rádce skautské družiny. Praha, Junácká edice 1991.
5. kolektiv: Skautskou stezkou. Praha TDC 1998.
6. kolektiv: Skautský oddíl I – III. Liberec, Skauting 1996.
7. Neumann, J.: Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál 1998.
8. kolektiv: Etapové hry. Liberec, Skauting 1997.
9. Zapletal, M.: Velká encyklopedie her I. – IV. díl.
10. Břicháček, V.: Poselství skautské výchovy. Liberec, Skauting 1991.
11. Stanovy Junáka svazu skautů a skautek České republiky.
12. Zápisky z ELŠ a ILŠ Gemini.
13. Junák hlásí – mimořádně věnované číslo z V. sněmu – Příloha – Příprava na slib – Jiří Zajíc.

Mnohé náměty byly posbírány na různých přednáškách, seminářích, besedách, kursech a dalších setkáních.

**EDICE
VŮDCOVSKÁ ZKOUŠKA**

**SVAZEK 4
METODIKA**

Autor:

Daniel Vychodil

Jazyková úprava:

Olga Chocová

Odpovědný redaktor:

Barbora Tichavová

Lektoři:

Roman Šantora

Jan Kacerovský

Jan Zděradička

Editor:

Markéta Havlová

Grafická úprava a litografie:

Digital Image Studio, s.r.o.

Grafická úprava a litografie obálky:

Pavel Komárek, Lotos o.p.s.

Vydal:

Junák - svaz skautů a skautek ČR

Tiskové a distribuční centrum

Senovážné nám. 24, 116 47 Praha 1

jako svou 73. publikaci

Náklad 1000 výtisků

Vydání druhé